

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií



Michal Blaško

**Analýza reprezentace žen v českém politickém prostředí
v polistopadové éře z institucionálního hlediska**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

OLOMOUC 2013

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 15. dubna 2013

„Běda mužům, kterým žena vládne!“... ?

Na tomto místě bych rád upřímně poděkoval vedoucímu práce Doc. Mgr. Pavlu Šaradínovi, Ph.D. za cenné rady a konstruktivní kritiku, jež pomohly k dosažení konečné podoby této práce. Současně bych rád vyjádřil svůj vděk rodině a přátelům, kteří mě v průběhu jejího psaní podporovali.

Obsah

Seznam tabulek a grafů	5
Úvod	6
1. Koncept politické reprezentace a kritické hranice	12
1.1 První a druhá vlna feminismu	12
1.2 Koncept politické reprezentace	13
1.3 Koncept kritické hranice	15
2. Institucionální proměnné ovlivňující podíl žen v politice	16
2.1 Politické strany.....	16
2.2 Volební genderové kvóty	17
2.3 Volební systémy.....	19
2.3.1 Většinové volební systémy	20
2.3.2 Poměrné volební systémy	20
2.4 Shrnutí formou aplikace institucionálních proměnných	22
3. Česká republika a mezinárodní prostor	24
3.1 Komunismus vs. demokracie před pádem Berlínské zdi	25
3.2 Současná politická reprezentace žen ve středoevropských legislativách	30
3.2.1 Česká republika ve srovnání s Evropou a se světem.....	34
4. Naplňování politické reprezentace žen v České republice	37
4.1 Volební systémy v ČR a jejich dopad na podíl žen v politice	38
4.2 Postoj politických stran k politické reprezentaci žen	43
4.3 Chování politických stran před volbami	44
4.3.1 Volby do Senátu Parlamentu ČR.....	20
4.3.2 Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR	46
4.3.3 Volby do krajských zastupitelstev	49
4.3.4 Volby do městských a obecních zastupitelstev	50
Závěr	52
Prameny a literatura	57
Prameny	57
Literatura	59
Abstrakt	63
Abstract	64

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Zastoupení žen v legislativních orgánech před pádem komunismu	25
Tabulka 2: Zastoupení žen v legislativních orgánech v současnosti	30
Tabulka 3: Umístění podle podílu žen v dolních komorách parlamentu	35
Tabulka 4: Podíl žen v jednotlivých volbách v ČR 1994-2012.....	39
Tabulka 5: Podíl žen v členských základnách politických stran	45
Tabulka 6: Politické strany ve volbách do Senátu PČR 1996-2012.....	46
Tabulka 7: Politické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR 1996-2010	47
Tabulka 8: Politické strany ve volbách do krajských zastupitelstev 2000-2012	49
Tabulka 9: Politické strany ve volbách do městských a obecních zastupitelstev 1994-2010	51
Graf 1: Vývoj zastoupení žen v legislativních orgánech středoevropských zemí	31
Graf 2: Vývoj podílu žen ve zkoumaných typech přímo volených orgánů.....	42

Úvod

Poměr zastoupení mužů a žen v obou komorách Parlamentu České republiky (dále PČR) je velmi diskutovaným tématem především u té méně početné skupiny v nich zastoupené, tj. u žen, které se svými postoji a apely na platformě občanských sdružení (v českém prostředí zejména Fórum 50 %) snaží o prosazení paritního zastoupení žen i mužů v rozhodovacích procesech. Jejich argument je prostý a jednoznačný – populaci netvoří z jedné čtvrtiny ženy a ze tří čtvrtin muži, ale z poloviny ženy a z poloviny muži. Toto samozřejmě není argument jediný, dalším z nich je například to, že nedostatek žen v přímo volených orgánech vede k opomíjení témat, která jsou považována spíše za ženská a kterým muži nepřikládají takový důraz, jak uvádějí zpracované výzkumy na téma přístupu mužů a žen v oblasti nastolování politické agendy (např. studie Hany Havelkové z roku 2006 *Jako v loterii: politická reprezentace žen v ČR po roce 1989*).

Hlavním předmětem zkoumání této bakalářské diplomové práce je vývoj zastoupení žen na parlamentní úrovni, tj. v dolní i horní komoře PČR jak v mezinárodním srovnání střeoevropského prostoru, tak na úrovních krajské a komunální samosprávy z institucionálního úhlu pohledu. Tento pohled je spojen s chováním politických stran a nastavením politického systému. Cílem práce je analýza dat v oblasti paritní reprezentace obou pohlaví v českém politickém prostředí v návaznosti na aplikování konceptu politické reprezentace Hanny Pitkin a konceptu kritické hranice Rosabeth Moss Kanter.

Práce analyzuje příčiny dosažované míry zastoupení žen v české politice v rovině institucionálního nastavení.¹ Jako závisle proměnná k účelům analytické části této práce tedy slouží *podíl žen v české politice* a nezávisle proměnnými jsou faktory ovlivňující stanovenou proměnnou. Těmi faktory jsou politické strany, volební systémy a volební genderové kvóty. V práci jsou ověřovány tři hypotézy – jedna hlavní (H1) a dvě dílčí (H2, H3) níže. Hlavní hypotéza je formulována takto:

(H1): Český politický systém v institucionální rovině klade bariéry pro zvýšení podílu reprezentace žen, a proto není v přímo volených orgánech na všech úrovních (samo)správy dosaženo vyváženého zastoupení mužů a žen.

¹ Frances Millard a další rozdělili příčiny dosažené míry reprezentace žen do tří rovin: vliv politické kultury, institucionálních faktorů a socioekonomických struktur. MILLARD, Frances: *Elections, Parties, and Representation in Post-Communist Europe*. Basingstoke, Palgrave Macmillan 2004, s. 3-4.

Pro tuto případovou studii se jevílo jako nejvhodnější zvolit empiricko-analytický přístup, což je v politické vědě nejběžněji užívaná metoda. V analytické části, zabývající se vývojem politické reprezentace žen v České republice (ČR), bylo navíc užito také synchronního a diachronního srovnání a analýzy kvantitativních dat.

První kapitola stanovuje teoretický rámec práce, který vychází z konceptu *politické reprezentace a kritické hranice*. V rámci toho jsou rovněž v první kapitole vysvětleny pojmy *gender*² a *feminismus*.

Druhá kapitola se zabývá nezávisle proměnnými v institucionální rovině. Zkoumá, jaký dopad mají na závisle proměnnou genderové kvóty,³ volební systémy a politické strany, neboť právě ony jsou podrobeny rozboru v následujících kapitolách. Jinými slovy se jedná o faktory, které mají kladný anebo záporný dopad na podíl reprezentace žen ve volených politických institucích či na dosažení kritické hranice.

Ve třetí kapitole se práce soustředí na míru zastoupení žen na parlamentní úrovni ČR a jejích sousedních států. Jde o prostor geograficky ucelený, avšak z hlediska nedávné historie s velmi odlišným vývojem. Dnes je všech pět zkoumaných zemí (Spolková republika Německo,⁴ Rakousko, ČR, Polsko a Slovensko) součástí Evropské unie, tudíž v rámci evropského kontinentu prodělávají velmi podobný hospodářský a politický vývoj. Avšak ještě před 25 lety přes tento region vedla železná opona, symbolizující neprostupnou hranici mezi východním a západním blokem - dvě sféry vlivu, dva naprosto odlišné vývoje nejen z politického hlediska, ale také z hlediska socioekonomického nebo kulturního. Na tomto vzorku je možné metodou diachronního srovnání vysledovat, jak si před koncem studené války a v současnosti co do reprezentace žen v legislativě vedla/vede ČR, zastupující evropské postkomunistické země společně se Slovenskem a Polskem, oproti západoevropským demokraciím (SRN, Rakousko). První část této kapitoly se zabývá analýzou politického zastoupení žen všech pěti zemí na konci 80. let 20. století, druhá část situací po posledních proběhnutých volbách. Na rozdíl od západních demokracií komunistické režimy vykazovaly velmi pozitivní přístup k zastoupení žen. Měly tedy systém kvót ve svých

² „Gender“ v jazyce anglické znamená „pohlaví“. Blíže 1. kapitola.

³ Takto označené kvóty se nevztahují pouze na zastoupení žen v legislativních orgánech, ale také například v představenstvech nadnárodně řízených společností. Proto je třeba rozlišovat mezi pojmy *genderové kvóty* a *volební genderové kvóty*. Protože však jedním z předmětů analýzy této práce jsou pouze genderové volební kvóty, budou v práci označovány již pouze jako *kvóty*. Kvóty jsou nástrojem zabezpečujícím či umožňujícím dosáhnout požadovaného podílu mužů/žen nějakého orgánu, ať už je to komora legislativního orgánu, zastupitelstvo na úrovni regionů a obcí, vláda či výbory, nebo kandidátní listiny politických stran. Z hlediska teorie kvóty navazují na oba koncepty.

⁴ Dále jen SRN.

stanovách ukotven a poměrně důsledně dodržován.⁵ Nabízí se otázka, zda došlo po pádu středo a východoevropských (SVE) komunistických režimů k odklonu od kvót, protože chtěly mít s předcházejícím režimem co nejméně společného. Nebo se naopak setkaly s menšími problémy v oblasti reprezentace žen za předpokladu, že nacházíme mezi zhrouceným a nově nastoleným režimem jakýsi druh kontinuity? Pokud tomu tak není, vyrovnala se ČR během uplynulého čtvrtstoletí západoevropským demokraciím? Jak si stojí ženy v české legislativě v mezinárodním srovnání?

Čtvrtá kapitola je zaměřena na rozbor volebních výsledků a vývoj zastoupení žen v legislativních orgánech a orgánech krajské a komunální samosprávy od poloviny 90. let⁶ do současnosti, tj. posledních proběhnuvších voleb na území ČR na podzim 2012, jimiž byly volby do krajských zastupitelstev a volby obměňující jednu třetinu Senátu. Tato první část čtvrté kapitoly srovnává dopad většinového a poměrného volebního systému⁷ na zastoupení žen a poukazuje na úskalí, výhody či nevýhody obou volebních systémů. V této části práce je ověřována dílčí hypotéza (H2): *S rostoucí úrovní (samo)správy klesá podíl zvolených žen.*

Ve druhé části čtvrté kapitoly se analýza metodou synchronního srovnání zaměří na čtyři nejstabilnější politické stany polistopadové éry – Komunistická strana Čech a Moravy (dále KSČM), Česká strana sociálně demokratická (dále ČSSD), Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová (dále KDU-ČSL) a Občanská demokratická strana (dále ODS). K účelům diachronního srovnání napříč parlamentní, krajskou a komunální úrovní rozhodování poslouží čtyři zmiňované politické strany, které ve volbách do dolní komory parlamentu překročily 5% uzavírací klauzuli a podílely se tak pravidelně na zákonodárné moci. Jednou z výzkumných otázek, které si práce klade za cíl ozřejmit, je, zda v prostoru ČR koreluje umístění politické strany na levo-pravé škále s jejím aktivním zájmem o genderově paritní zastoupení, resp. zvolení nižšího či vyššího počtu žen do přímo volených orgánů. Jak se české politické strany v návaznosti na zvýšení politické reprezentace žen chovají? Formulovanou hypotézou (H3) je, že *čím více vlevo se na levo-pravé škále politická strana nachází, tím kladněji se staví*

⁵ GABER, Milica: *Overview of Quota Systems in the Region of Central and Eastern Europe*. In: BALLINGTON, Julie – BINDA, Francesca (Eds.): *The Implementation of Quotas: European Experiences. Quota Report Series*. Budapešť, IDEA 2005, s. 24.

⁶ Počínaje komunálními volbami v roce 1994, následovanými volbami do Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu České republiky v roce 1996. První volby do krajských zastupitelstev se uskutečnily v roce 2000.

⁷ V České republice jsou pro zvolení do orgánů státní správy uplatňovány oba volební systémy.

k zajišťování vyššího počtu žen v přímo volených orgánech státní správy a krajské a komunální samosprávy.

Teoretické vymezení této práce je postaveno především na dílech západních autorů, kteří se mírou politické reprezentace žen začali zabývat jako první. Z tohoto pohledu jsou *The Concept of Political Representation* Hanny Pitkin z roku 1967 a *Men and Women of the Corporation* Rosabeth Moss Kanter z roku 1977 považována za díla, na jejichž základě další autoři začali aplikovat dva zmiňované koncepty na studium nízké míry politické reprezentace žen. Nejznámějšími autory, kteří se věnovali a věnují politické reprezentaci žen z institucionálního hlediska, a z jejichž teoreticko-analytických prací bylo čerpáno, jsou zejména Richard Matland, Drude Dahlerup, Pippa Norris, Joni Lovenduski, Manon Tremblay, Melanie Hughes, Sheri Kunovich nebo Pamela Paxton. Studium této problematiky se v západních demokraciích rozvinulo v 80. letech 20. století a příslušná literatura je dostupná v anglickém jazyce. Užitečné teoreticko-analytické zdroje se nachází na webu *International Institute for Democracy and Electoral Assistance/Mezinárodní institut pro demokracii a volební podporu* (dále jen IDEA), pod jehož záštitou tyto práce vycházejí také ve vázané podobě, přičemž je v nich možné srovnávat dopad institucionálního nastavení v mnoha zemích světa, které jsou rozpracovány v případových studiích.

Pro teoretické vymezení svých děl ze zmíněných badatelů čerpali i čeští autoři a autorky. Na území ČR se odborná literatura analyzující příčiny a dopady nízké míry politické reprezentace žen objevuje až po pádu komunismu, kdy česká demokracie na vlastní kůži pocítila nízký podíl žen na politickém rozhodování. Studie z 90. let se zprvu orientovaly na vliv politické kultury a socioekonomických proměnných, přičemž se už tehdy prokázalo, že společnost nevnímá kvóty pro zajištění vyššího podílu žen v politice jako nástroj komunismu a že v mezinárodním srovnání kvalitně vzdělané a emancipované české ženy dlouhodobě do politiky vstupovat chtějí. Jak se ukazuje na sociologických průzkumech, i široká veřejnost je jednoznačně pro vyšší podíl političek. Ten se ani s příchodem nového tisíciletí nijak dramaticky nezvýšil a práce vznikající v českém prostředí stále více a více kladou velký důraz na institucionální proměnné, jež mají tím pádem největší zásluhu na nízkém zastoupení žen v českém politickém prostředí. Za všechny autory jmenujme Hanu Havelkovou, Jitku Gelnarovou, Petru Rakušanovou, Petra Pavlíka nebo Janu Smiggels Kavkovou, ředitelku organizace *Fórum 50 %* a předsedkyni České ženské lobby. Většina autorů, kteří se tímto tématem zabývají, se ztotožňuje s feminismem, a ve svých pracích dochází k závěrům, že je třeba

zvýšit podíl žen na politickém rozhodování. Díky empirickým datům ze zahraničí vědí jak, ale opomíjí faktory v rovině politické kultury, které by odpověděly na otázku proč. Články a statě umístěné na webu Fóra 50 % www.padesatprocent.cz postrádají odstup od feminismu a negativně se staví k více rysům českého politického systému. Je nasnadě konstatovat, že Fórum 50 % svým čtenářům či stoupencům paritního politického zastoupení předkládá analýzy zpracované vědecko-populární formou jako v případě předvolební analýzy krajských kandidátních listin v roce 2012.⁸

První analytická část práce je založena na srovnání dat, která uveřejňuje na svých webových stránkách www.ipu.org *Inter-Parliamentary Union/Meziparlamentní unie* (dále jen IPU). Tato organizace se sídlem v Ženevě vznikla již v roce 1889 a v současnosti shromažďuje data k parlamentům 190 zemí. Jaké typy genderových volebních kvót a zda vůbec existují ve zkoumaném středoevropském prostoru, bylo čerpáno z webu www.quotaproject.org. Pokud jsou v zemi užívané dobrovolné stranické kvóty, jsou uvedeny pouze pro strany zastoupené v současnosti v parlamentu. Absentují však strany, které v něm zastoupeny byly, ale v současnosti nejsou, což se jeví jako překážka pro pozorování procesu contagion, kdy k aplikaci kvóty na stranické úrovni dochází proto, že byla zavedena u konkurenční strany.

Stěžejním zdrojem dat k další analytické části práce, která zkoumá výhradně český politický prostor, jsou výsledky jednotlivých voleb na území ČR od roku 1990, které zpracoval *Český statistický úřad* (dále jen ČSÚ) a které jsou dostupné na webu www.volby.cz. Poskytovaná data jsou hlavním pilířem čtvrté kapitoly a analýza by bez nich byla velmi obtížně proveditelná.

Obecně bylo téma politické reprezentace žen zpracováno již mnoha autory i v českém jazyce. Díly významnějšího charakteru, která byla vydána knižně, jsou sborníky *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989* z roku 2006, či *Gender a demokracie: 1989-2009* z roku 2009. Jejich přínos spočívá v poskytnutí uceleného pohledu na vývoj politického zastoupení žen na území ČR z pohledu politické kultury a socioekonomických faktorů.

Zájem české akademické obce o studium politické reprezentace žen není sice malý, ale rozhodně se nelze uchýlit ke konstatování, že by byl zcela komplexně zpracován. Jedná se především o kratší studie, mnohdy obsažené ve sbornících nebo

⁸ BRIESTENSKÁ, Vladimíra – ŠPRINCOVÁ, Veronika: *Analýza zastoupení žen na kandidátních listinách pro volby do zastupitelstev krajů 2012*. Fórum 50 %, http://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/analyza_kraje_2012.pdf

vzniklé na platformě Fóra 50 %, v nichž každý z autorů zkoumá politickou reprezentaci žen z jiných úhlů pohledu a třeba i zohlední všechny tři roviny, ve kterých lze danou problematiku zkoumat, nicméně na úkor hloubky zpracovaného tématu.

Petra Rakušanová ve své práci z roku 2006 *Česká politika: Ženy v labyrintu mužů*,⁹ na základě zkoumání míry politické reprezentace žen z pohledu jak institucionálního, tak politicko-kulturního a socioekonomického, dochází mimo jiné k závěru, že v prostoru ČR levicovost strany příznivě ovlivňuje přístup strany ke zvýšení politické reprezentace žen. Stejně jako Pippa Norris s Joni Lovenduski¹⁰ došla i P. Rakušanová k závěru, že čím větší je volební obvod, tím více se v tomto obvodu zvyšuje šance na zvolení většího počtu žen.

Steven Saxonberg provedl ve své práci *Czech Parties Prefer Male Candidates to Female Votes*¹¹ analýzu zastoupení žen na sněmovní úrovni v letech 1996 a 1998 v závislosti na institucionálním nastavení českého politického systému. Zohlednil také socioekonomické a kulturně-politické faktory a došel již tehdy na základě srovnání dvou voleb k závěru, že v českém prostředí mohou za nízkou míru žen v politickém životě výhradně politické strany. Zároveň konstatuje, že umístění strany na levo-pravé škále neovlivňuje její přístup k politické reprezentaci žen. Avšak na rozdíl od výsledků této práce se tak S. Saxonberg vyjádřil proto, že v analyzovaných volbách se do sněmovny probojoval vysoký podíl žen z kandidátních listin krajně pravicového SPR-RSČ (Sdružení pro republiku-Republikánská strana Československa). Práce tohoto druhu by zasloužila aktualizovanou podobu, i když také ona má své limity, neboť jako i práce ostatních zahraničních autorů, je prostor v analýze věnován pouze parlamentní úrovni.

Tato práce přináší inovaci v tom smyslu, že srovnává míru politického zastoupení žen jak v kontextu středoevropského prostoru, tak v rámci ČR, kde metodami synchronního a diachronního srovnání analyzuje dopad institucionálního nastavení a chování politických stran na míru zastoupení žen na úrovni parlamentních, krajských a komunálních voleb od roku 1994 do roku 2012.

⁹ RAKUŠANOVÁ, Petra: *Česká politika: Ženy v labyrintu mužů?* In: Fórum 50 %, 2006, www.padesatprocent.cz

¹⁰ LOVENDUSKI, Joni – NORRIS, Pippa: *Women Candidates for Parliament: Transforming the Agenda?* British Journal of Political Science, 19, 1989, č. 1, s. 106-115. (<http://www.jstor.org/>)

¹¹ SAXONBERG, Steven: *Czech Parties Prefer Male Candidates to Female Votes*. In: MATLAND, Richard – MONTGOMERY, Kathleen (Eds.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford, Oxford University Press 2003, s. 245-266.

1. Koncept politické reprezentace a kritické hranice

Studium genderové problematiky je prakticky i historicky spojeno s pojmem feminismus. Určitý problém spočívá ve společnosti, v níž je pojem feminismus opředen řadou falešných představ a mýtů, například že feministky jsou společensky nezařazené či zakomplexované ženy, které spojuje nenávisť vůči mužům a žárlivost vůči úspěšnějším ženám; že jsou to ženy s problémem se svou sexuální identitou, nejde jim o pozitivní změnu společnosti, ale o pomstu na mužích.¹²

1.1 První a druhá vlna feminismu

Pojem feminismus se obecně vztahuje k ženskému hnutí a jeho různým formám a projevům. V nejobecnější rovině představuje ženské hnutí kampaň za práva žen, jejíž počátky a první projevy se dají vysledovat v Evropě 17. století, kdy šlo především o prosazování obecného práva žen na vlastnictví majetku a o zpřístupňování vyššího vzdělání ženám.¹³ V 19. století a v 1. polovině 20. století evropské ženy za pomoci mnohých mužů usilovaly o formální uznání rovnosti žen a mužů, resp. rovnost pohlaví před zákonem. Za symbol svého zrovnoprávnění ženy pokládaly aktivní i pasivní volební právo. To pro ně znamenalo možnost účastnit se politiky: tedy volit a být voleny.

Volební právo znamená v systému moderní demokracie nejen právo na politickou participaci, ale také právo být v politice reprezentován/a. V době úsilí o volební právo ženy považovaly toto právo za nejúčinnější prostředek změny svých životních podmínek a přetrvávajícího nerovnoprávného postavení jak ve veřejné, tak v soukromé sféře. Vedle *politické participace* tedy ženám šlo také o *politickou reprezentaci*.¹⁴ Po zisku volebního práva se ženské hnutí v dalším průběhu 20. století zaměřilo na prosazování rovných sociálních a ekonomických příležitostí mužů a žen.

Sám pojem *gender* se jako nový úhel pohledu na vztahy žen a mužů začal systematicky používat na sklonku 60. let 20. století, na základě čehož je zřejmé, že studium genderových otázek a feminismu nejsou totožné obory. Na rozdíl od první

¹² KRÍŽKOVÁ, Alena – PAVLICA, Karel: *Management genderových vztahů. Postavení žen a mužů v organizaci*. Praha, Management Press 2004, s. 15.

¹³ Tamtéž, s. 16.

¹⁴ GELNAROVÁ, Jitka: *Reprezentace žen v politice z pohledu politické teorie aneb „Co všechno znamená, když se řekne, že ženy jsou v politice podreprezentovány?“*. Acta Politologica, 2, 2010, č. 2, s. 123. (<http://www.acpo.cz/>)

vlny, v podstatě pragmaticky orientované na zpřístupňování základních společenských práv a příležitostí ženám, se tentokrát centrem zájmu stala otázka hlubších společenských přeměn. Praxe totiž ukázala, že formálně stejná možnost spolupodílet se na určitých oblastech společenského života nerovnosti mezi muži a ženami v podstatě neodstraňuje ani neřeší. Ženské hnutí proto začalo hledat oporu a inspiraci v sociologických teoriích a v termínu *gender* jako kvalitativně novém úhlu pohledu na problematiku vztahů obou pohlaví.¹⁵

1.2 Koncept politické reprezentace

Badatelé si všímají míry zastoupení žen v politice od poloviny 20. století, avšak globální výzkum v této oblasti byl započat zhruba před čtvrt stoletím, kdy se tomuto tématu začali věnovat západní autoři a autorky.¹⁶ V případě české společnosti¹⁷ je tento vývoj opožděn z důvodu totalitního zřízení.

V roce 2010 vznikla při Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze práce Jitky Gelnarové s názvem *Reprezentace žen v politice z pohledu politické teorie aneb „Co všechno znamená, když se řekne, že ženy jsou v politice podreprezentovány?“*, v níž autorka při hledání odpovědi na otázku *Kdo by měl reprezentovat koho?* vychází z konceptu *politické reprezentace*¹⁸ Hanny Pitkin z roku 1967:

„Koncept politické reprezentace je dnes úzce spojený s formalizovanými politickými institucemi moderní zastupitelské demokracie. Podle Hanny Pitkin termín politická reprezentace může odkazovat jednak k samotné přítomnosti v politice, jednak k účelu přítomnosti v politice. V prvním případě je pokládáno za demokratické, pokud složení volených orgánů zrcadlí složení společnosti, které slouží. Jde tedy o deskriptivní reprezentaci (descriptive representation). Ta klade důraz na podobnost reprezentovaného a reprezentujícího, nezávisí zde tolik na tom, co reprezentant dělá, ale spíše na jeho vnějších charakteristikách. Reprezentant nejedná pro druhé, ale „symbolizuje“ je z titulu své podobnosti s nimi. Deskriptivní reprezentace vychází z

¹⁵ KRÍŽKOVÁ, A. – PAVLICA, K.: c. d., s. 16-18.

¹⁶ HUGHES, Melanie – KUNOVICH, Sheri – PAXTON, Pamela: *Gender in Politics*. Annual Review of Sociology, 33, 2007, č. 1, s. 264. (<http://www.jstor.org/>)

¹⁷ Záměrně je užit pojem „společnost“ a ne „republika“. Česká republika totiž zastupitelskou demokracií je od svého vzniku, avšak česká společnost v sobě navíc nese jakousi pachut' socialismu.

¹⁸ První náklad tištěných výtisků vyšel o pět let později. Blíže: PITKIN, Hanna: *The Concept of Political Representation*. Berkeley, University of California Press 1972, 323 s.

předpokladu, že politickými zástupci dané skupiny osob by měli být ti, kteří sami žijí život v určitém smyslu typický pro skupinu lidí, kterou reprezentují. V souvislosti se ženami v politice by deskriptivní reprezentace znamenala, že ženy by měly být v politických institucích reprezentovány zase jen ženami.

Naopak pokud je reprezentace chápána z hlediska účelu, podobnost reprezentujícího a reprezentovaného není důležitá. Stačí, že shromáždění bere v úvahu zájmy všech svých voličů. Reprezentovat zde znamená jednat v zájmu reprezentovaných. Termín „reprezentace“ tu odkazuje k zohledňování zájmů členů skupiny v rozhodovacím procesu, tedy k respektování zájmů voličů. Takové pojetí reprezentace můžeme nazvat substantivní reprezentací (substantive representation), protože představuje reálné jednání v zájmu voličů. Z hlediska substantivní reprezentace by reprezentace žen znamenala to, že politici/političky v politice budou jednat v souladu se zájmy žen. Přitom by mělo být druhotné, zda ženy-voličky v politice reprezentuje žena-politička nebo muž-politik, podstatné by mělo být, že reprezentující jednají plně v zájmu žen, které je zvolily.

Požadavek, aby ženy v politice reprezentovaly ženy-voličky, v sobě spojuje pojetí reprezentace deskriptivní i substantivní. Deskriptivní proto, že voličky by měly být v politice reprezentovány ženami.¹⁹ V tomto hledejme příčiny boje za vyšší zastoupení žen v politických institucích. J. Gelnarová se sice ve své práci zabývá politickou reprezentací ještě z jiných úhlů pohledu, nezmiňuje ale celý původní koncept politické reprezentace, jak jej vypracovala H. Pitkin.

Aby byl tento koncept politické reprezentace úplný, zbývá ještě předložit dva druhy reprezentace. Například současné autorky zabývající se politickou reprezentací žen Pamela Paxton, Sheri Kunovich a Melanie Hughes, vycházejíce z konceptu H. Pitkin, využívají ve svých pracích ještě třetí druh reprezentace, a sice *formální reprezentaci* (*formal representation*). Je popsána jako právo žen podílet se na politice jak aktivním, tak pasivním volebním právem.²⁰ To souvisí s koncem 1. vlny feminismu popsané výše v této kapitole. Podle autorek boj žen za formální reprezentaci ještě zcela vyhrán nebyl, protože stále existují země, kde přinejmenším z politického hlediska není uplatňována genderová rovnost.

Čtvrtým a zároveň posledním druhem reprezentace, který nicméně nenachází v naší analýze své uplatnění, je *reprezentace symbolů* (*symbolic representation*). Ta má

¹⁹ GELNAROVÁ, J.: c. d., s. 122-125.

²⁰ HUGHES, M. – KUNOVICH, S. – PAXTON, P.: c. d., s. 264.

zhmotňovat nějakou myšlenku nebo subjekt, může se například jednat o vlajku či osobu krále/královny.²¹

Nejedná se o druhy reprezentace, které by prohlubovaly prvně dva zmíněné, spíše jde o typy stojící na počátku obou výše popsaných.

1.3 Koncept kritické hranice

Termín *kritická hranice* (*critical mass*) poprvé ve své práci *Men and Women of the Corporation* použila Rosabeth Moss Kanter v roce 1977 a od té doby se s ním ztotožnila řada badatelů/badatelek či aktivistů/aktivistek.

Autorka tohoto konceptu jím chtěla vyjádřit to, že k prosazování zájmů určitých skupin (menšin) dojde snáze, pokud ona menšina bude tvořit alespoň 15 % celku.²² Členové menšinové skupiny jsou nahlíženi spíše jako představitelé své vlastní kategorie, nikoli jako jednotlivci, zároveň je pro ně obtížné vytvářet aliance, které by měly větší vliv. Ve skupinách, kde se poměr mezi členy pohybuje zhruba v poměru 65:35, se již podle R. Kanter mohou členové minoritní skupiny chovat jako spojenci; jednak se z nich stávají jednotlivci, kteří se liší jeden od druhého, jednak mohou působit jako členové vlastní skupiny.²³ Aby došlo k prosazení zájmů žen, přisvojilo si feministické hnutí 30% kritickou hranici. Právě o takovouto kritickou hranici se opírají studie vědců a vědkyň zabývající se politickou reprezentací žen.²⁴

Kdyby byl tento koncept v práci pominut, postrádalo by smysl předkládat a zabývat se nástroji k zvýšení politické reprezentace žen, protože by se zkrátka nedalo zdůvodnit, proč například 11 % zvolených kandidátek²⁵ není dostačujících, když na kandidátní listiny jich bylo politickými stranami dosazeno ještě o dvě procenta méně.

²¹ TREMBLAY, Manon: *Introduction*. In: TREMBLAY, Manon (ed.): *Women and Legislative Representation. Electoral Systems, Political Parties, and Sex Quotas*. Basingstoke, Palgrave Macmillan 2008, s. 28.

²² HUGHES, M. – KUNOVICH, S. – PAXTON, P.: c. d., s. 274.

²³ GELNAROVÁ, J.: c. d., s. 122-125.

²⁴ LOVENDUSKI, Joni – NORRIS, Pippa: *Women Candidates for Parliament: Transforming the Agenda?* *British Journal of Political Science*, 19, 1989, č. 1, s. 114. (<http://www.jstor.org/>)

²⁵ V práci se pojmem „kandidátka“ výhradně rozumí „kandidující žena“, kdežto „kandidátní listina“ je vždy zmiňována jako „kandidátní listina.“

2. Institucionální proměnné ovlivňující podíl žen v politice

V návaznosti na vysvětlení obou konceptů si můžeme odpovědět na otázku, *proč* je ve společnosti přítomen bezpočet tendencí zvýšit podíl žen v politice. Z teoretického hlediska zbývá v neposlední řadě najít odpověď na otázku, *co* nebo *kdo* má/může mít onen vliv na zvýšení politické reprezentace žen.

V současnosti již panuje na poli zkoumání nízké politické reprezentace žen v závislosti na institucionálním nastavení zastupitelské demokracie obecná shoda v oblasti nástrojů, jež usnadňují či naopak znesnadňují zajištění vyššího podílu participace žen v přímo volených legislativních a samosprávných orgánech, jak nastiňuje Manon Tremblay v úvodu studie více autorů z roku 2008.²⁶ Především jsou nástroji jsou politické strany, volební systémy a kvóty. Chování politických stran, nastavení volebního systému (volebních systémů) a přítomnost/absence kvót sehrávají hlavní úlohu v počtu zvolených žen.

Samozřejmě to nejsou jen ženy, kdo musí překonat tři bariéry, jak je vytyčuje Richard Matland. Ze všeho nejdříve se musí kandidát/ka rozhodnout ucházet se o volený úřad, následně si ho/ji musí politická strana, za kterou kandiduje, vybrat a umístit ho/ji na kandidátní listinu. A to, zda bude v konečné fázi vybrán/a voliči, je třetí bariérou pro vstup do úřadu.²⁷

2.1 Politické strany

Co mohou strany ovlivnit v procesu voleb je to, jaké osoby a v jakém pořadí na kandidátní listiny umístí. V průběhu této fáze je funkce politických stran označována jako funkce *gatekeepers* (*vrátní*), což se dá vysvětlit tak, že potenciálním kandidátům a kandidátkám, jež překonali první bariéru, „otevřou bránu“ a umístí je na kandidátní listinu pro nadcházející volby, nebo „bránu nechají zavřenou“.²⁸ Nominační proces se liší stát od státu, strana od strany, a může se vyznačovat větším počtem znaků, včetně toho, do jaké míry je výběr kandidátů a kandidátek ve straně postoupen centralizaci

²⁶ TREMBLAY, M.: c. d., s. 42-43.

²⁷ MATLAND, Richard: *Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems*. In: BALLINGTON, Julie – KARAM, Azza (Eds.): *Women in Parliament: Beyond numbers*. Stockholm, IDEA 2005, s. 93.

²⁸ MATLAND, Richard – MONTGOMERY, Kathleen: *Recruiting Women to National Legislatures: A General Framework with Applications to Post-Communist Democracies*. In: MATLAND, Richard – MONTGOMERY, K (Eds.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford, Oxford University Press 2003, s. 21.

nebo decentralizaci procesu. Na jedné straně tohoto spektra stojí procesy, jež v kontextu s decentralizací procesu sestavování kandidátních listin poskytují lidem něco jako neomezený přístup za použití primárních voleb, na druhé straně spektra v kontextu s centralizovaným přístupem stojí takové systémy, v nichž vybírá kandidáty a kandidátky pro volební klání do legislativního tělesa samotný stranický lídr, stranické vedení nebo dokonce výkonná moc státu.²⁹ R. Matland tak na základě provedeného výzkumu konstatuje, že s rostoucí decentralizací procesu sestavování kandidátních listin klesá úloha strany jako gatekeepera a je tak spíše zajištěn přístup ke spravedlivé politické reprezentaci. Dále můžeme také rozlišovat mezi patronátním a byrokratickým způsobem sestavování kandidátních listin. Při byrokratickém výběru se dbá na striktní dodržování přesně daných právně závazných principů bez ohledu na to, kdo má v tu chvíli moc. Stranická autorita stojí a padá s dodržováním těchto principů. Naproti tomu patronátní výběr je daleko méně postaven na daných pravidlech. A když už jsou, je zde významná možnost, že nebudou dodrženy. Rozhodující úlohu totiž sehrává věrnost k tradičnímu charismatickému stranickému vedení.³⁰

Pro zajištění požadované politické reprezentace žen je velkou výhodou využívání byrokratického způsobu výběru, neboť právě ony závazné normy na úrovni strany implikují kvóty.

Autorky Priscilly Lambert a Druscilly Scribner ve své práci navíc kromě výše uvedených jmenují povahu stranického systému, tedy jaký počet politických stran se podílí na legislativě a zda v něm převažují levicové či pravicové strany.³¹ Nejedná se však o faktory, které je možno ovlivnit institucionálním nastavením, tedy ústavním nebo zákonným ukotvením. Určitě toto platí v případě převahy levicových či pravicových stran. Co se týče počtu stran v systému, ten je ovlivněn přítomností a mírou uzavírací klauzule pro vstup politické strany do voleného orgánu (tento institucionální prvek je rozpracován v podkapitole 2.3 Volební systémy).

2.2 Volební genderové kvóty

Pokud v této práci mluvíme o *kvótách*, jsou tímto myšleny nástroje k získání žen do politických pozic a zajištění, aby ženy nepředstavovaly jen pár případů v politickém

²⁹ MATLAND, R.: c. d., s. 95.

³⁰ Tamtéž, s. 95-96.

³¹ LAMBERT, Priscilla – SCRIBNER, Druscilla: *A Politics of Difference versus a Politics of Equality: Do Constitutions Matter?* Comparative Politics, 41, 2009, č. 3, s. 346. (<http://www.jstor.org/>)

životě. Kvóty pro ženy znamenají, že ženy musí tvořit určité procento členů nějakého orgánu, ať už je to parlamentní shromáždění, výbor, vláda nebo jen kandidátní listina. Systémy kvót si kladou za cíl zajistit, aby ženy dosáhly kritické hranice 20, 30 nebo 40 %, nebo aby dokonce zajistily opravdovou rovnováhu pohlaví 50 na 50 %.³²

Nejběžnějšími druhy volebních kvót jsou buď kandidátní kvóty, nebo rezervovaná místa. Kandidátní kvóty mohou být uzákoněné, ukotvené v ústavě nebo dobrovolné. Na úrovni politických stran dochází k nominaci stanoveného počtu žen na kandidátních listinách. Už ale nemusí stanovovat, aby byly ženy na kandidátních listinách umístěny na volitelných místech, tudíž není jisté, zda dojde k požadovanému zastoupení žen v konkrétním voleném orgánu.

Dále tak v zajištění stanoveného počtu žen v národních parlamentech zachází systém rezervovaných míst, který zaručí, že ženy opravdu dosáhnou předem avizovaného počtu křesel. U tohoto typu tedy odpadá aspekt dobrovolnosti.³³ Do debaty však vstupují dva koncepty rovnosti.

Dá se obecně tvrdit, že kvóty představují posun od jednoho konceptu rovnosti k druhému. Klasický liberální pohled je pohledem představujícím *rovnost příležitostí* (*equal opportunity*). Odstraněním bariér formální reprezentace, jak byla popsána v úvodní kapitole, bylo ženám přiznáno aktivní i pasivní volební právo, což je z hlediska liberálního pohledu dostačující. Další snaha z tohoto pohledu je na samotných ženách. Jenže během posledních několika dekad díky vzrůstajícímu nátlaku ze strany feministických organizací nabývá na významnosti druhý koncept rovnosti, a to *rovnost výsledku* (*equality of result*). Dle konceptu rovnosti výsledku odstranění překážek formální reprezentace nezaručuje skutečnou rovnost příležitostí. Ať už je přímá diskriminace nebo soubor skrytých bariér, každopádně zabraňují ženám dostat svůj podíl na ovlivňování politiky.³⁴ Kvóty tak představují způsob, jakým dosáhnout rovnosti výsledku a dostát zároveň substantivní i deskriptivní reprezentace z pohledu zastoupení žen ve společnosti.

Výše popsané dva typy kvótních systémů se snaží navýšit počet žen bez ohledu na muže, což se nejeví jako dodržování zásad ani pro jeden z konceptů rovnosti. K řešení tohoto problému byly popsány neutrální kvóty, jež stanovují, aby ani jedno

³² DAHLERUP, Drude: *Increasing Women's Political Representation: New Trends in Gender Quotas*. In: BALLINGTON, Julie – KARAM, Azza (Eds.): *Women in Parliament. Beyond Numbers*. Stockholm, IDEA 2005, s. 142.

³³ Tamtéž, s. 142.

³⁴ Tamtéž, s. 144-145.

pohlaví nepřesáhlo například 60 % celkového počtu křesel a zároveň aby ani jedno pohlaví nebylo zastoupeno méně než 40 % celkového počtu křesel. Tyto kvóty zkrátka udávají limity pro obě pohlaví.³⁵ Aby se zaručeně dosáhlo zvýšení podílu žen, je třeba zavést kvótu, která je zipová (systém, kdy se na kandidátní listině musí pravidelně střídát muž a žena). Pokud zipová není, na kandidátní listině může figurovat padesát procent žen, avšak počet zvolených žen může být nulový, pokud nejsou na volitelných místech.³⁶

V ČR se setkáváme s kvótami na té nejnižší, resp. nejméně přísné úrovni politických stran, které si samy dobrovolně určují, jaký podíl žen bude zastoupen na kandidátní listině té které konkrétní strany. Neexistuje totiž ústavou ukotvené nařízení či zákon, který by toto nařizoval.³⁷

2.3 Volební systémy

Ze všech tří zkoumaných institucionálních nástrojů, pomocí kterých hledáme odpověď na otázky spojené s podílem reprezentace žen v přímo volených orgánech, představuje nastavení volebního systému obsáhlejší diskuzi, než tomu bylo v případě politických stran a kvót.

Základním dělením volebních systémů je rozdělení na většinový a poměrný volební systém. Někteří autoři považují za základní ještě třetí typ volebního systému, a tím je smíšený. Za takový je považován systém, který dá vzniknout sboru ve složení, které kombinuje poměrnou a nepoměrnou reprezentaci jeho voličstva, tedy „polopoměrný“ a „polovětšinový“ výsledek. Složení zvoleného úřadu odráží proporcionalitu (poměrný systém) kombinovanou s jistou disproporcionalitou (většinový systém).³⁸ Pokud bychom zkoumali volební systémy jako takové, došli bychom k závěru, že existuje mnoho odchylek a mutací. Pro naše účely však postačí zaobírat se zkoumáním většinového a proporcího volebního systému.

³⁵ Tamtéž, s. 142.

³⁶ KÁRNÍKOVÁ, Anna: *Kvóty pro počet žen v politice mohou sloužit jako impuls pro další změny*. In: Euractiv, 28. prosince 2012, <http://www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/anna-karnikova-kvota-pro-pocet-zen-v-politice-muze-slouzit-jako-impuls-pro-dalsi-zmeny-010500> (30. 3. 2013)

³⁷ *Czech Republic*. In: QuotaProject, 8. července 2010, <http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?country=60> (20. 3. 2013)

³⁸ SARTORI, Giovanni: *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha, Sociologické nakladatelství 2011, s. 87.

2.3.1 Většinové volební systémy

Při klasifikaci smíšeného volebního systému byl zmíněn termín *disproporcionalita*. Tato disproporcionalita je spojována s většinovými volebními systémy, ať už vyžadují relativní³⁹ či absolutní⁴⁰ většinu, neboť neodráží rozdělení hlasů. V obou případech jsou obvyklé jednomandátové volební obvody, a v obou případech vítězí pouze jeden kandidát, který „bere vše“ a který je ve většině případů vítězem menšiny voličů.⁴¹ Volební obvod je zpravidla jednomandátový, takže strana nominuje jediného kandidáta, o němž předpokládá, že osloví největší část voličů. Výsledek voleb tedy z hlediska politické reprezentace vůbec nesplňuje deskriptivní ani substantivní reprezentaci té části voličů, kteří (alespoň) volili v 1. kole jiného než vítězného kandidáta.

2.3.2 Poměrné volební systémy

Jak poukazuje například R. Matland, většinové systémy představují ve srovnání s poměrnými systémy překážku pro dosahování kritické hranice politické reprezentace žen.⁴² Vysvětluje to na výhodách, které s sebou přináší poměrné systémy. V těch se mandáty rozdělují ve vícemandátových obvodech, minimálně dvě křesla za volební obvod, maximálně 100 % křesel⁴³ (v tomto případě je zaručena největší možná proporcionalita a zároveň by v tomto případě měla být splněna jak deskriptivní, tak snad i substantivní politická reprezentace).

Se zvětšující se velikostí volebního obvodu⁴⁴ zároveň roste šance politické strany na získání více mandátů. Pokud strana očekává, že vyhraje více křesel, dosadí straničtí gatekeepers na vyšší místa na kandidátních listinách takové kandidáty, u nichž se předpokládá, že dokážou zaujmout voličstvo. Strany dosazují na kandidátní listinu tolik kandidátů, kolik se v daném obvodu rozděluje mandátů. Ale na rozdíl od většinových systémů nedosazují kandidáta, který „nejvíce nadchne a zároveň nejméně

³⁹ Vždy jednokolový většinový systém, přičemž mandát získá kandidát, který od voličů obdržel nejvíce hlasů, což může být klidně jen 10 %, pokud ostatní kandidáti získali ještě méně.

⁴⁰ Mandát získá kandidát, který musí pro získání mandátu od voličů obdržet alespoň 50 % a jeden hlas. Pokud se toto nepodaří v 1. kole volby, do 2. kola postupují nejsilnější kandidáti z 1. kola, což zaručuje dosažení stanové minimální hranice hlasů potřebných pro zvolení jednoho z kandidátů. Tento systém je využíván k volbě do Senátu PČR a přímě volbě prezidenta, proto v naší analýze zastupuje absolutní většinové systémy.

⁴¹ SARTORI, G.: c. d., s. 17.

⁴² MATLAND, R.: c. d., s. 101.

⁴³ SARTORI, G.: c. d., s. 21.

⁴⁴ Velikostí volebního obvodu se rozumí počet mandátů v něm celkem přidělovaných.

urazí“, ale je v jejich zájmu nominovat takové spektrum kandidátů, kteří budou reprezentovat v očích voličů různé zájmy, ženské nevyjímaje.⁴⁵ Chování stranických gatekeepers ovlivňuje v poměrných systémech v návaznosti na zvyšování politické reprezentace žen také *nakažlivost (contagion)*. Je tak označován proces, při kterém strany přijímají politiky (ve smyslu *policy*) již dříve započaté jinou politickou stranou. V našem případě pokud jedna politická strana začne na přední místa kandidátních listin dosazovat ženy, další strany přistoupí k přijetí této policy rychleji než ve většinových systémech.⁴⁶

Dalším faktorem ovlivňujícím míru zastoupení žen v poměrných systémech je přítomnost/absence volebního prahu neboli uzavírací klauzule. Absence uzavírací klauzule znamená v důsledku splnění deskriptivní a snad i substantivní politické reprezentace, ale zároveň vede k atomizaci stranického systému, tzn. nárůstu zvolených politických stran. Pár křesel by například získala i velmi malá strana, která by se jinak do voleného orgánu nedostala. V drtivé většině případů by tak šlo o muže, kteří jsou zpravidla stranickými lídry a místopředsedy a stojí na předních místech kandidátních listin.⁴⁷ Naopak za přítomnosti uzavírací klauzule dochází k eliminaci malých stran a o to víc mandátů získají kandidáti velkých stran, tj. takových, které překročí stanovený volební práh (například 5 % jak je tomu ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR). Čili s přítomností uzavírací klauzule roste počet zvolených žen a zvyšuje se tak politická reprezentace žen, ale zároveň dochází k nedodržení deskriptivní politické reprezentace, i když spíše v menší míře než tomu je obecně u většinových systémů.

Poslední faktorem vstupujícím do této debaty je typ kandidátní listiny, který je ve volbách v rámci poměrných volebních systémů uplatňován. Rozlišujeme otevřenou a uzavřenou kandidátní listinu. Kandidátní listinu sestavují politické strany způsoby, jakými byly nastíněny v podkapitole 2.1 Politické strany. Politické strany se v tomto podřizují nastavení volebního systému, nicméně koho a na jaké místo na kandidátní listině dosadí, je pouze v kompetenci samotných stran.

Otevřené dávají velký prostor voličům, kteří svými preferencemi určují pořadí kandidátů a kandidátek. Buď vyberou z kandidátní listiny jen ty kandidáty, které chtějí, nebo mohou využít preferenčního hlasování, jak je tomu v ČR ve všech typech voleb,

⁴⁵ MATLAND, R.: c. d., s. 101.

⁴⁶ MATLAND, Richard – STUDLAR, Donley: *The Contagion of Women Candidates in Single-Member District and Proportional Representation Electoral Systems: Canada and Norway*. *Journal of Politics*, 58, 1996, č. 3, s. 730-731. (<http://www.jstor.org/>)

⁴⁷ MATLAND, R.: c. d., s. 104.

v nichž je používán poměrný volební systém. U uzavřených kandidátních listin pevné pořadí určuje strana a kandidáti se kvůli absenci preferenčního hlasování nemohou posunout na kandidátní listině během voleb výš. V českém případě se jedná o uzavřené kandidátní listiny za předpokladu, že volič nevyužije svých preferenčních hlasů.⁴⁸ Výzkum neprokázal, který z těchto typů je pro ženy výhodnější. Situace v jednotlivých zemích se liší. V ČR ženy tradičně získávají hodně preferenčních hlasů, lze proto předpokládat, že zvýšení jejich počtu a váhy by zastoupení žen ovlivnilo příznivě.⁴⁹ Avšak v případě zemí, jež implementovaly do své ústavy či zákonů kvóty, platí, že uzavřené kandidátní listiny přispívají k politické reprezentaci žen.⁵⁰

2.4 Shrnutí formou aplikace institucionálních proměnných

Pokud vycházíme z konceptu politické reprezentace a chceme jej důsledně naplnit, bylo by pro politické reprezentace z hlediska institucionálního nastavení nejvhodnější volit kandidáty a kandidátky v takovém poměrném volebním systému, ve kterém by se o mandáty ucházely politické strany v rámci jediného velkého volebního obvodu za absence uzavírací klauzule. Otevřené kandidátní listiny by byly sestaveny za využití byrokratického způsobu výběru kandidátů.

Kdybychom však chtěli dosáhnout kritické hranice a zároveň zvýšení podílu zastoupení žen v politice prostřednictvím voleb, pak by možná nejvhodnějším volebním systémem byl takový poměrný volební systém, v němž by se o hlasy voličů ucházely politické strany rovněž na otevřených kandidátních listinách, rovněž sestavených za využití byrokratického způsobu výběru kandidátů. Volby by se konaly v jediném volebním obvodě, přičemž pořadí kandidátů by bylo určováno v závislosti na 30-40% neutrální kvótě, již by stanovoval zákon nebo ústava, za přítomnosti alespoň 5% uzavírací klauzule. Jako zastánce klasického liberálního pojetí rovnosti záměrně volím i v tomto případě otevřené kandidátní listiny. Co se týče konceptu politické reprezentace žen, shledávám za zásadní formální reprezentaci, až posléze deskriptivní a substantivní. Zejména z tohoto důvodu považuji dosažení rovnosti výsledku skrze systém

⁴⁸ KOHOUT, Pavel: *Kandidátky otevřené a uzavřené*. In: Úsvit, 2. prosince 2012, <http://www.novaustava.cz/clanky/kandidatky-otevrene-a-uzavrene> (4. 4. 2013)

⁴⁹ VRÁBLÍKOVÁ, Kateřina: *Vliv volebních systémů na politickou reprezentaci žen v postkomunistických zemích*. European Electoral Studies, 2, 2007, č. 2, s. 164-179. (http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/004/EVS_02_02_2.pdf)

⁵⁰ MATLAND, R.: c. d., s. 104.

rezervovaných míst za nanejvýš nedemokratický a diskriminační, proto se záměrně vyhýbám jeho aplikaci.

Jestliže bychom hledali nejnevhodnější institucionální nastavení pro naplnění konceptu politické reprezentace, spatřuji toto nastavení v relativním většinovém systému. V případě dosažení kritické hranice spolu se zvýšením politické reprezentace žen pak za nejnevhodnější považuji jakýkoli většinový systém. V obou případech za využití patronátního způsobu dosazení kandidáta.

3. Česká republika a mezinárodní prostor

S odkazem na úvod práce bylo území ČR v rámci diachronního srovnání zastoupení žen na úrovni legislativy zasazeno do prostředí střední Evropy ve dvou obdobích dějinného vývoje. Záměrně je použito označení *území ČR*, protože jedním ze dvou období, jež jsou podrobena rozboru v této části práce, je období druhé poloviny 80. let, kdy byla ČR součástí Československé socialistické republiky (ČSSR). Po proběhnuvších vyjednáváních o budoucím státním uspořádání po pádu železné opony došlo k rozdělení České a Slovenské federativní republiky k 1. lednu 1993 a od této doby se ČR a Slovenská republika⁵¹ vyvíjejí samostatně, což je podstatné pro analýzu dat ve druhém zkoumaném období, jímž je současnost.

V politickém vývoji SRN došlo k opačné události, a to ke sloučení Spolkové republiky Německo, označovaného jako „západní Německo“ s hlavním městem Bonnem, a Německé demokratické republiky,⁵² která byla označována jako „východní Německo“ a jejíž mocenské struktury sídlily ve východním Berlíně. Situace, která sloučení SRN a NDR předcházela, se stala historickým pojmem. Tím pojmem je pád Berlínské zdi⁵³ a je symbolem pádu středo a východoevropských komunistických režimů.

Pád železné opony tedy z hlediska vzniku či zániku nepoznamenal pouze Rakouskou spolkovou republiku⁵⁴ a Polskou republiku.⁵⁵ Polsko bylo součástí východního (komunistického) bloku, Rakousko bloku západního (demokratického).

V obou porovnávaných obdobích se analýza pěti zkoumaných legislativních orgánů omezí pouze na jednu komoru, a to z toho důvodu, že ne ve všech zemích byla a je legislativní moc prováděna dvěma zákonodárnými orgány, jako je tomu v případě ČR. V zemích, kde jsou či za minulého režimu byly přítomny dvě komory, bude analýza probíhat na úrovni dolních komor.

⁵¹ Dále jen Slovensko.

⁵² Dále jen NDR.

⁵³ Berlín byl po válce rozdělen na čtyři okupační zóny - americkou, francouzskou, britskou a sovětskou. Po vypuknutí studené války, jež s sebou přinesla pomyslné rozdělení světa na západní a východní blok s dvěma odlišnými sférami vlivu (na demokratickém západě onu sféru představovaly USA, na komunistickém východě SSSR), které se mísily i v Berlíně. Na jeho území byla proto vybudována betonová zeď, která tyto dvě sféry vlivu neprostupně oddělovala.

⁵⁴ Dále jen Rakousko.

⁵⁵ Dále jen Polsko.

3.1 Komunismus vs. demokracie před pádem Berlínské zdi

Poslední volby pod dohledem Komunistické strany Československa (KSC) se uskutečnily v květnu 1986. Postrádaly základní atribut, jenž se od volebního klání očekává, a to svobodu voleb. Nicméně pro účel srovnání politické reprezentace žen nelze období komunistického režimu považovat za marginální, neboť v ČSSR byla zavedena a uplatňována zákonná kvóta, která požadovala 30% zastoupení žen ve Federálním shromáždění.⁵⁶ Vycházejíc z marxistické teorie je emancipace ženy nedílnou součástí emancipace člověka, a tím jedním z ústředních cílů socialistické revoluce. Vývoj společenského postavení ženy je vázán na základní změnu společenského systému a bez ní není onen vývoj v úplnosti uskutečnitelný.⁵⁷ Spíše symbolická přítomnost legislativních orgánů měla odrážet společnost, tedy splňovat deskriptivní reprezentaci.

Tabulka 1: Zastoupení žen v legislativních orgánech před pádem komunismu

Rakousko	11,5 % (21/183)
SRN	15,4 % (80/519)
NDR	32,2 % (161/500)
Polsko	20,2 % (93/460)
Československo	29,4 % (103/350)

Zpracováno autorem na základě dat z IPU

Vzhledem k tomu, že existovala jednotná kandidátní listina tzv. Národní fronty,⁵⁸ která jmenovala do každého volebního obvodu jednoho svého kandidáta, kterého pak voliči ve volbách buď potvrdili, nebo nepotvrdili, bylo dodržení stanovené 30% kvóty bezproblémové. Kandidáti Národní fronty byli samozřejmě zvoleni absolutní většinou hlasů již v prvním kole.⁵⁹

⁵⁶ JACHANOVÁ, Alexandra a kol.: *Postoje veřejnosti se mění, reálná situace nikoliv: aktivity na podporu vyššího zastoupení žen v politice*. In: SOKAČOVÁ, Linda (Ed.): *Gender a demokracie: 1989-2009*. Praha, Gender Studies 2009, s. 55.

⁵⁷ WAGNEROVÁ, Alena: *Co přinesl a co nepřinesl českým ženám socialistický model rovnoprávnosti – aneb nejen jesle a traktoristky*. In: SOKAČOVÁ, Linda (Ed.): *Gender a demokracie: 1989-2009*. Praha, Gender Studies 2009, s. 12.

⁵⁸ Systém Národní fronty umožňoval kandidovat do voleb v roce 1946 pouze stranám sdruženým v této organizaci. Po volbách, které vyhrála KSC, byly všechny strany Národní fronty přizvány k vládě (tj. neexistovala žádná povolená opoziční strana). Po únoru 1948 se československým komunistům podařilo podřídit všechny politické strany Národní fronty pod jejich dohled a kontrolu. ČSSD byla sloučena s KSC, ostatní strany byly zbaveny své původní úlohy - staly se pouhými přísluhovači KSC. Do Národní fronty byly začleněny všechny veřejně působící společenské organizace. CABADA, Ladislav – VODIČKA, Karel: *Politický systém České republiky*. Praha, Portál 2007, s. 80-82.

⁵⁹ CABADA, L. – VODIČKA, K.: c. d., s. 94-95.

Ve volbách do obou komor Federálního shromáždění (Sněmovna lidu a Sněmovna národů) byl na základě inspirace v Sovětském svazu používán absolutní většinový systém v jednomandátových obvodech. Pro volby do Sněmovny lidu byla ČSSR rozdělena do 200 jednomandátových obvodů (134 na území České socialistické republiky, 66 na území Slovenské socialistické republiky), pro volby do Sněmovny národů do 150 jednomandátových obvodů (75 pro ČSR, 75 pro SSR).⁶⁰ Aby byla splněna zákonná 30% kvóta, stačilo k obsazení všech 350 křesel ve Federálním shromáždění dosadit na kandidátní listinu Národní fronty 30 % žen, což představuje 105 žen.

Marie Čermáková poukazuje na to, že zapojení žen do politiky bylo i před rokem 1989 minimální a naprostá většina žen byla politicky pasivní. V případě žen, které zastávaly politické funkce, šlo pouze o formální zastoupení.⁶¹ Po prvních demokratických volbách v letech 1990 a 1992, jednak po zrušení kvóty, jednak po zrušení Národní fronty, se počet žen v parlamentu v případě České (i Slovenské) republiky rapidně snížil (graf 1). Po sametové revoluci byly aktivity pro zlepšení postavení žen v politice (převážně kvóty) vnímány negativně kvůli spojitosti s režimem před rokem 1989.⁶²

Situace v institucionálním nastavení NDR byla velmi podobná té v ČSSR. Do 500 členné Sněmovny lidu (Volkskammer), jež byla zároveň jedinou legislativní komorou, se mandáty přidělovaly kandidátům jednotné kandidátní listiny Národní fronty stejně jako v sousedním Československu a stejně tak byla implementována a vždy dodržena 30% kvóta. Největší rozdíl, který však v důsledku nehrál žádnou roli, spočíval v odlišnosti volebního systému. NDR byla rozdělena do 73 volebních obvodů, v nichž bylo voleno 4-13 poslanců, k jejichž zvolení byla potřeba nadpoloviční většina hlasů. Na rozdíl od ČSSR, kde byl používán absolutní většinový volební systém v jednomandátových obvodech, NDR užívala absolutní většinový volební systém ve vícemandátových obvodech. Počet mandátů v tom kterém obvodě byl určován úměrně počtu obyvatel.⁶³

⁶⁰ *Czech Republic: Historical Archive of Parliamentary Election Results*. In: IPU, 10. prosince 2012, http://www.ipu.org/parline-e/reports/2083_arc.htm (24. 3. 2013)

⁶¹ JACHANOVÁ, A. a kol.: c. d., s. 55.

⁶² CALLIGAN, Yvonne – CLAVERO, Sara: *Prospects for Women's Legislative Representation in Postsocialist Europe: The Views of Female Politicians*. *Gender and Society*, 22, 2008, č. 2, s. 152. (<http://www.jstor.org/>)

⁶³ *Germany: Historical Archive of Parliamentary Election Results*. In: IPU, 1. února 2013, http://www.ipu.org/parline-e/reports/2121_arc.htm (24. 3. 2013)

V Polsku se poslední nesvobodné volby konaly v říjnu 1985 do, v té době, jednokomorového parlamentu, označovaného jako Sejm. Kandidátní listina byla podobně jako v případě ČSSR a NDR jednotná v rámci Vlastenecké fronty pro národní obrození. Volební systém byl postaven stejně jako v NDR rovněž na principu absolutního většinového systému uplatňovaného v 73 vícemandátových obvodech s tím rozdílem, že zbývajících 50 křesel z celkových 460 bylo určeno prominentním osobnostem, které kandidovaly na celostátní kandidátní listině.⁶⁴ Je sice pravda, že ženy nebyly během komunismu na jednotné kandidátní listiny dosazovány proto, aby v parlamentu hájily ženské zájmy nebo aby vůbec byly legislativně aktivní, ale aby byla naplňována marxistická teze o rovnosti a emancipaci ženy.⁶⁵ Případ Polska se však od dvou výše popsaných zemí liší mírou zastoupení žen v Sejmu po celou dobu minulého režimu, nejen po posledních nesvobodných volbách.

S. Kunovich na začátku své práce, která zkoumá příčiny nízkého zastoupení žen v parlamentech ČR a Polska po pádu komunismu, zmiňuje, že zavedení a dodržování kvót bylo v komunistických režimech samozřejmostí podporující emancipaci žen a odraz společnosti.⁶⁶ Ale jak vyplývá z jiné práce, zastoupení žen v Polsku za minulého režimu bylo od 50. let 20. století velmi nízké a dá se směle srovnávat se zastoupením žen v současném demokratickém zřízení. Z devíti nesvobodných voleb ženy dosáhly na 20% hranici zastoupení jen třikrát, přičemž čtyřikrát nedosáhly ani na 15% podíl zastoupení v Sejmu.⁶⁷ Pokud tedy kvóty implementovány byly, rozhodně v případě Polska nebyly dodržovány.

Koncept politické reprezentace je uplatnitelný pouze na demokratických režimech, neboť ač to může v komunistickém režimu z institucionálního hlediska na první pohled vypadat jako ideální plnění formální, deskriptivní a substantivní reprezentace, spíše tomu tak není. Formální reprezentace je popřena nedemokratičností režimů, deskriptivní reprezentace však může být splněna beze zbytku, což je dobrý předpoklad pro naplnění substantivní reprezentace. Ovšem mít na výběr v jednomandátovém volebním obvodě jednoho kandidáta zaprvé postrádá demokratický princip, zadruhé ve většinových volebních systémech neexistuje téměř možnost splnění

⁶⁴ *Poland: Historical Archive of Parliamentary Election Results*. In: IPU, 18. února 2012, http://www.ipu.org/parline-e/reports/2255_arc.htm (24. 3. 2013)

⁶⁵ SIEMIENSKA, Renata: *Gender Party Quotas in Poland*. Budapešť, IDEA 2004, s. 2.

⁶⁶ KUNOVICH, Sheri: *The Representation of Polish and Czech Women in National Politics: Predicting Electoral List*. *Comparative Politics*, 35, 2003, č. 3, s. 273. (<http://www.jstor.org/>)

⁶⁷ KRÓLICZEK, Karolina: *The Feminist Way Forward Gender Quota Policy in Poland*. Diplomová práce 2012, s. 17. (http://www.academia.edu/2601660/Feminist_Way_Forward_Gender_Quota_Policy_in_Poland)

deskriptivní nebo substantivní reprezentace (a to ani v případě demokratického režimu). Leda by existoval takový volební obvod, kde by například byl kandidátem muž-horník, žijící a pracující v obvodě, jehož populaci ze sta procent tvoří muži-horníci. Dosažení kritické hranice z dvou výše uvedených nejzávažnějších důvodů nemá tedy vůbec smysl hodnotit, neboť není splněna podmínka politické reprezentace.

SRN a Rakousko představují v našem vzorku pěti zemí demokratické režimy. Na těchto dvou zemích si můžeme udělat obrázek, do jaké míry bylo na konci 80. let 20. století dosaženo politické reprezentace žen, neboť splňují podmínku svobodné volební soutěže, což u předchozích tří zemí neplatilo. Jak lze vyčíst z tabulky 1, obě země se vyznačovaly v porovnání se zeměmi komunistického bloku nižší mírou reprezentace – v Rakousku bylo zastoupení žen v Národní radě (Nationalrat) 11,5 %, v německém Federálním shromáždění (Bundestag) 15,4 %.

Německý volební systém je od svého zavedení v roce 1953 poněkud zvláštní, čemuž odpovídá i skutečnost, že mu v publikacích, jež se zabírají volebními systémy, bývá vyčleňován zvláštní prostor. Giovanni Sartori jej popisuje takto:

„K volbám do Bundestagu dostávají voliči dva hlasovací lístky: jedním volí polovinu sněmovny v relativním většinovém systému, druhým lístkem volí zbývající polovinu Bundestagu na základě celonárodního poměrného systému s uzavřenými stranickými kandidáty. Celkové rozdělení křesel je ale nakonec (u stran, které překročí 5% uzavírací klauzuli) naprosto proporcionální. Je tomu tak proto, že rozdělení federálních parlamentních křesel se propočítává výhradně na základě hlasů z kandidátních listin. Strany, které získají v jakékoli spolkové zemi více přímých mandátů, než je na kolik mají podle celkového podílu hlasů nárok, dostanou v parlamentu příslušný počet dodatečných křesel – systém dodatečného mandátu.“ Tento systém je G. Sartorim označován za systém poměrného zastoupení, který nabízí u poloviny členů Bundestagu výběr osob.⁶⁸

Zastoupení žen v Bundestagu sice bylo nižší než v případě tří komunistických zemí, ale přijetí dobrovolné stranické kvóty politickým uskupením *Bündis 90/Die Grünen* (Aliance 90/Zelení) v roce 1986 vedlo k *nákaze* (contagion) i u další, silnější politické strany *SPD* (Sociálně demokratická strana Německa) o dva roky později.⁶⁹ Aliance 90/Zelení si stanovila 50% kvótu pro dosazování žen na kandidátní listiny.

⁶⁸ SARTORI, G.: c. d., s. 31-32.

⁶⁹ CAUL, Miki: *Political Parties and the Adoption of Candidate Gender Quotas: A Cross-National Analysis*. The Journal of Politics, 63, 2001, č. 4, s. 1220. (<http://www.jstor.org/>)

V případě SPD šlo o kvóty stanovující, že na stranické úrovni budou ženy do roku 1990 tvořit 25 % kandidátů na kandidátních listinách. V následujících letech následně došlo k procesu contagion i u dalších politických stran.⁷⁰

V Rakousku se uskutečnily poslední volby do Národní rady před zhroucením komunistických režimů v listopadu 1986. Volebními obvody bylo devět spolkových zemí, v nichž strany sestavovaly kandidátní listiny, ze kterých voliči vybrali počet poslanců úměrný populaci dané spolkové země.⁷¹ Jde tedy o volby v poměrném volebním systému, jenž by měl být ke zvyšování politického zastoupení žen vhodnější. Nicméně paradoxem tohoto diachronně porovnávaného období je, že tento výhradně poměrný volební systém (slovo *výhradně* naráží na existenci hybridního poměrného systému v SRN) z hlediska politické reprezentace přinesl zvolení nejnižšího podílu žen ze všech pěti porovnávaných zemí, a to 11,5 %. Nízký podíl rakouských političek můžeme snad vysvětlit tradičně velmi silným vlivem katolické církve. To nelze konstatovat s určitostí, protože nevíme, v jaké míře byly ženy ochotny podílet se na politickém rozhodování či na jaká místa kandidátních listin byly politickými stranami dosazeny.

Stejně jako tomu bylo v případě SRN, i v Rakousku již byly v této době uplatňovány dobrovolné kvóty na stranické úrovni. První významnou stranou, která k nim přistoupila, byla v roce 1985 *SPÖ (Sociálně demokratická strana Rakouska)*, jež si stanovila 40% kvótu pro dosažení žen na kandidátní listiny.⁷² Dva roky nato je následovali i *Die Grünen (Zelení)*.⁷³ Proces contagion zde neměl takový spád jako v sousední SRN a nechal na sebe čekat do 90. let.

Z institucionálního hlediska ve zkoumaných západních demokraciích byly již v polovině 80. let podniknuty první kroky k zajištění vyšší míry politické reprezentace žen, i když šlo o nejméně přísnou úroveň dobrovolných kvót. Jak můžeme vyzorovat z grafu 1, také díky procesu nakažlivosti (contagion) ostatních politických stran docházelo v následujících letech ke zvýšení počtu žen nominovaných stranami na kandidátní listiny, a tím i ke zvýšení počtu mandátů, jež ženy získaly.

⁷⁰ *Germany*. In: QuotaProject, 30. listopadu 2009,

<http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?ul=en&country=61> (29. 3. 2013)

⁷¹ *Austria: Historical Archive of Parliamentary Election Results*. In: IPU, 28. září 2012, http://www.ipu.org/parline-e/reports/2017_arc.htm (29. 3. 2013)

⁷² *Austria*. In: QuotaProject, 30. listopadu 2009,

<http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?ul=en&country=14> (29. 3. 2013)

⁷³ CAUL, Miki: c. d., s. 1220.

3.2 Současná politická reprezentace žen ve středoevropských legislativách

Porovnání dat vztahujících se k míře současného zastoupení žen v zákonodárných shromážděních středoevropského prostoru má za cíl poukázat na vývoj postkomunistické ČR ve srovnání se svými čtyřmi sousedními státy. Z těchto zemí jsou také Polsko a Slovensko zeměmi, které se během 25 let od pádu komunismu nějakým způsobem vyrovnávaly se zatížením totalitní minulostí.

Tabulka 2: Zastoupení žen v legislativních orgánech v současnosti

Rakousko	27,9 % (51/183)
SRN	32,9 % (204/620)
Polsko	23,7 % (109/460)
Slovensko	18,7 % (28/150)
ČR	22,0 % (44/200)

Zpracováno autorem na základě dat z IPU (k 1. dubnu 2013)

Po znovusjednocení si SRN uchovala výše popsany demokratický poměrný volební systém, který používala předtím.⁷⁴ Logicky došlo ke zvýšení počtu volebních obvodů. Pro zlepšení politické reprezentace žen se toho však mnoho nového neudálo, protože kvóty jsou v současnosti i nadále uplatňovány pouze na úrovni politických stran, v jejichž rámci došlo alespoň k nějakému posunu. Tento posun je znázorněn na grafu 1, kde lze vidět, že podíl poslankyň v Bundestagu zažívá konstantní nárůst. V prozatím posledních volbách do Bundestagu, které se konaly v září 2009, se o mandáty na následující čtyři roky podělilo pět politických subjektů: koalice *CDU/CSU (Křesťanskodemokratická unie Německa/Křesťansko-sociální unie Bavorska)*, *SPD, FDP (Svobodná demokratická strana)*, *Die Linkspartei (Levice)* a *Aliance 90/Zelení*.⁷⁵ Z těchto stran se k zavedení stranických kvót uchýlily (včetně SPD a Aliance 90/Zelení) již jen nejsilnější CDU a Die Linkspartei. CDU si v roce 1996 stanovila, že nejméně třetinu kandidátní listiny budou tvořit ženy. V předchozí kapitole zmiňovaná SPD od roku 1998 uplatňuje 40% kvótu (od jejího zavedení na stranické úrovni v roce 1988 byla navýšena o 15 %).⁷⁶ Pouze dvě strany zastoupené v Bundestagu nepodnikly doposud žádné kroky, které by vedly ke zvýšení politické reprezentace žen. Jak ale

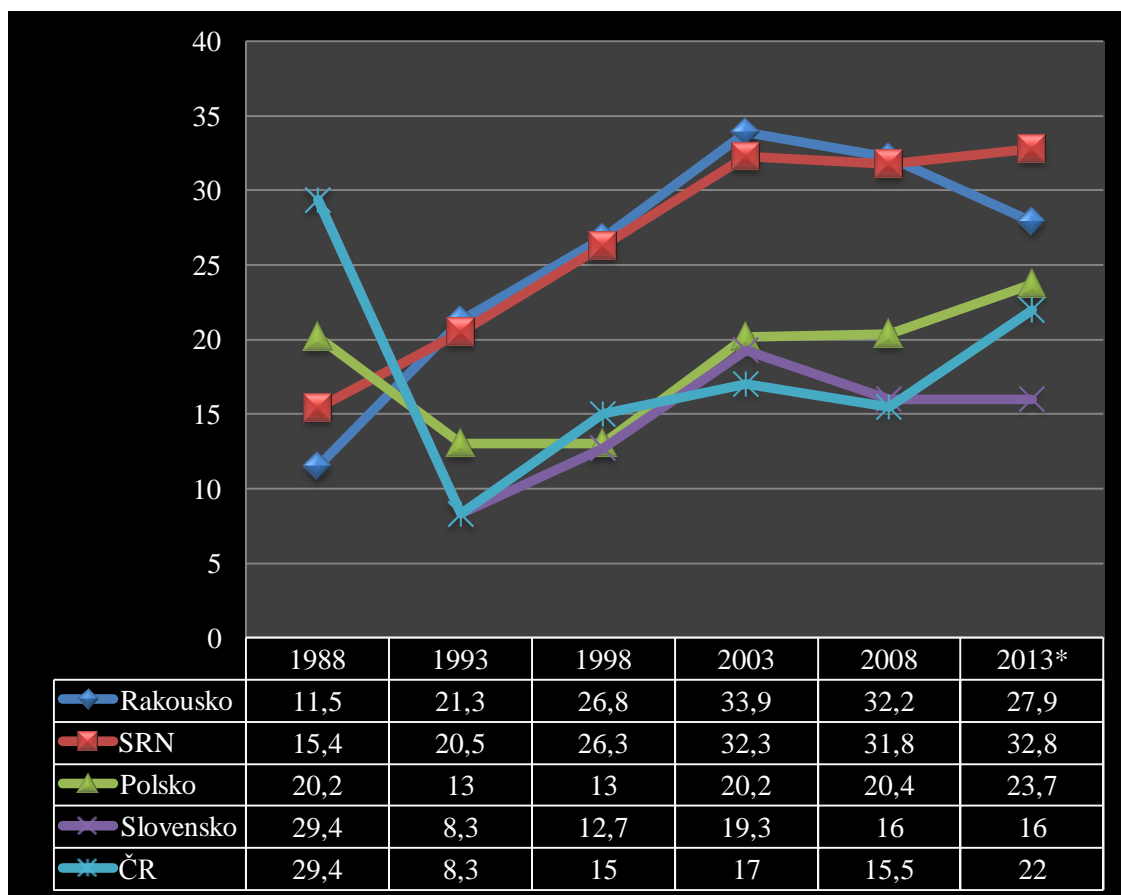
⁷⁴ Nenechejme se mýlit názvem Německá demokratická republika. Toto „demokratické“ zřízení mělo s pravou zastupitelskou demokracií srovnání pramálo společného.

⁷⁵ *Official Result for the 2009 Bundestag Election*. In: Deutscher Bundestag, 10. října 2009, http://www.bundestag.de/htdocs_e/bundestag/elections/results/index.html (29. 3. 2013)

⁷⁶ *Germany*. In: QuotaProject, 30. listopadu 2009, <http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?ul=en&country=61> (29. 3. 2013)

můžeme vidět v tabulce 2, je zastoupení žen v dolních nebo jediných komorách parlamentů porovnávaných zemích nejvyšší (32,9 %). Od pádu komunismu podíl žen v Bundestagu vzrostl z 15,4 % na 32,9 %, tj. o 17,5 % (graf 1), k čemuž výrazně přispělo zavedení stranických kvót.

Graf 1: Vývoj zastoupení žen v legislativních orgánech středoevropských zemí (v %)



Zpracováno autorem na základě dat z IPU (* Aktuální data k 1. dubnu 2013)

Také v rakouské Národní radě nedošlo od 80. let k zásadní proměně volebního systému, která by mohla nějakým způsobem ovlivnit nárůst podílu zvolených žen. Na základě reformy volebního práva z roku 2007 bylo poslanecké funkční období prodlouženo z původních čtyř let na pět a byla snížena věková hranice aktivního i pasivního volebního práva,⁷⁷ což však na politickou reprezentaci žen nemá sebemenší vliv. V září 2008 se konaly zatím poslední volby do Národní rady, přičemž 4% uzavírací klauzuli za užití uzavřených kandidátních listin překročilo pět politických

⁷⁷ Austria: Last Elections. In: IPU, 28. září 2012, http://www.ipu.org/parline-e/reports/2017_E.htm (29. 3. 2013)

stran. Byly jimi *SPÖ*, *ÖVP* (*Rakouská lidová strana*), *FPÖ* (*Svobodná strana Rakouska*), *BZÖ* (*Aliance pro budoucnost Rakouska*) a *Die Grünen* (*Zelení*). Ani v průběhu let nedošlo stejně jako v případě SRN k implementaci zákonných nebo ústavních kvót a zůstalo u dobrovolných stranických kvót. Stejně jako v SRN, i v Rakousku přistoupili Zelení v roce 1993 na 50% kvótu na kandidátních listinách. Lidovci si dva roky nato stanovili, že třetinu kandidátů na kandidátních listinách budou tvořit ženy. Sociální demokraté zůstali u původní 40% kvóty.⁷⁸ Z pěti zastoupených stran v Národní radě dvě nepřijala opatření, která by upravovala stranický postoj k zajištění politické reprezentace žen, a to Svobodná strana Rakouska a Aliance pro budoucnost Rakouska. Od konce 80. let však došlo k nárůstu podílu žen v Národní radě z 11,5 % na 27,9 %, což představuje více než poloviční nárůst. Jak je navíc patrné z grafu 1, představovaly ženy v Národní radě v letech 2003 a 2008 dokonce více než 30% podíl poslanců.

Postkomunistické demokratické režimy od konce 80. let zažily oproti SRN a Rakousku velkou změnu. Do volební soutěže vstoupilo mnoho nově vzniklých či obnovených politických stran, kterým byl za minulého režimu vstup do legislativy odepřen a které převzaly roli gatekeepers od stran totalitních. Politické strany se tak v těchto zemích staly hlavními aktéry politického života a vzaly na sebe odpovědnost vůči nastolování demokratických principů, pro jejichž zavedení se občané vyjádřili v prvních svobodných volbách ve všech třech zkoumaných zemích, resp. dvou, neboť v Československu se v rámci federace uskutečnily dvoje svobodné volby, a to v letech 1990 a 1992. Demokraticky zvolená zákonodárná moc a z ní vzešlá moc výkonná rozhodly v těchto zemích o nahrazení většinového volebního systému systémem poměrným. Zároveň byla 90. léta ve znamení odklonu od všeho, co bylo spojováno s minulým režimem, tedy i od kvót, což mělo za následek pokles zastoupení žen v parlamentech. Jak můžeme vidět na grafu 1, zejména 90. léta zaznamenala nejnižší míru politické reprezentace žen.

Výsledek posledních voleb do Poslanecké sněmovny PČR v roce 2010 s sebou přinesl zatím nejvyšší podíl zastoupení žen od vzniku samostatné ČR, kdy bylo upuštěno od užívání 30% kvóty. I bez jakýchkoli kvót ženy získaly 22 % křesel.⁷⁹ A co víc, ze stran v současnosti zastoupených v Poslanecké sněmovně nemá žádná ve svých

⁷⁸ *Austria*. In: QuotaProject, 30. listopadu 2009, <http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?ul=en&country=14> (29. 3. 2013)

⁷⁹ *Czech Republic: Last Elections*. In: IPU, 10. prosince 2012, http://www.ipu.org/parline-e/reports/2083_E.htm (30. 3. 2013)

stanovách zahrnutu stranickou kvótu pro dosazování na kandidátní listiny. V květnu 2010 se po volebním klání do Sněmovny dostaly *ODS (Občanská demokratická strana)*, *ČSSD (Česká strana sociálně demokratická)*, *KSČM (Komunistická strana Čech a Moravy)*, *TOP 09* a *VV (Věci veřejné)*, z nichž oficiálně kladný postoj ke kvótám zastává ČSSD, jež přijala 25% kvótu pro zastoupení žen při obsazování stranických orgánů.⁸⁰ V praxi se však ukazuje, že 25% kvóta je zároveň maximální kvótou, protože nikdy nebyla překročena.⁸¹

Po vzoru německých a rakouských Zelených nezůstala ani česká Strana zelených bez stranické kvóty pro dosazování žen na kandidátní listiny. Stanovila si ji na 33,3 %.⁸² Její dodržení bylo patrné v předešlých sněmovních volbách v roce 2006. Tehdy se poprvé a zatím také naposledy dostala do Sněmovny.

Slovensko jako jediné ze všech pěti zemí disponuje jednokomorovým parlamentem, zvaným Národná rada (Národní rada), a volby se do něj naposledy uskutečnily v březnu 2012. Voliči své reprezentanty vybírají z uzavřených kandidátních listin s možností udělení čtyř preferenčních hlasů v rámci jedné strany. Z hlediska konceptu politické reprezentace se jediný volební obvod jeví jako nejlepší možný, ale 5% uzavírací klauzule tento koncept nenaplnuje.⁸³ Avšak pro vyšší zastoupení žen by právě uzavírací klauzule v jediném volebním obvodu měla být příznivá, jak bylo popsáno ve 2. kapitole. Ze všech pěti porovnávaných zemí je v současnosti podíl zastoupení žen v legislativě na Slovensku nejnižší a tvoří necelou pětinu ze 150 poslanců (tabulka 2), přičemž jsou zde stejně jako v ČR uplatňovány pouze dobrovolné stranické kvóty. Ze stran zastoupených v Národní radě je však žádná ke zvýšení politické reprezentace žen nepoužívá.⁸⁴

Polsko ve srovnání s ČR a Slovenskem nezaznamenalo takový propad co do podílu zvolených poslankyň. Totiž ani během totalitního zřízení se nevyznačovalo nijak výraznou mírou politické reprezentace žen, jak bylo uvedeno výše. I Polsko bylo ještě nedávno zemí, kde byly kvóty uplatňovány pouze na dobrovolné stranické úrovni. Ale

⁸⁰ KÁRNÍKOVÁ, Anna: *Kvóty pro počet žen v politice můžou sloužit jako impuls pro další změny*. In: Euractiv, 28. prosince 2012, <http://www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/anna-karnikova-kvota-pro-pocet-zen-v-politice-muze-slouzit-jako-impuls-pro-dalsi-zmeny-010500> (30. 3. 2013)

⁸¹ JANEBOVÁ, Radka: *Volba „povinné ženy“ ukazuje, že ČSSD ženy využívá a nebere je vážně*. In: Britské listy, 18. března 2013, <http://www.blisty.cz/art/67891.html> (1. 4. 2013)

⁸² *Program pro ženy*. In: Strana zelených, 7. března, <http://www.zeleni.cz/program-strany-zelenych-pro/zeny/> (30. 3. 2013)

⁸³ *Slovakia: Last Elections*. In: IPU, 28. listopadu 2012, http://www.ipu.org/parline-e/reports/2285_E.htm (30. 3. 2013)

⁸⁴ *Slovakia*. In: QuotaProject, 11. března 2013, <http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?ul=en&country=202> (30. 3. 2013)

na rozdíl od ČR a Slovenska si polské strany začaly zavádět stranické kvóty pro umístování žen na kandidátní listinu již v roce 1993, což rozvinulo proces contagion. Kvóty na kandidátních listinách nebyly zipové, tudíž nebyly účinné. Polsko v roce 2011 sáhlo k implementaci uzákoněných kvót jako první a zatím jediná z porovnávaných zemí.⁸⁵ Zákon vešel v platnost v březnu 2011, ale vůbec se netýkal horní komory, nýbrž pouze Sejmu. V následných a prozatím posledních parlamentních volbách byly politické strany zákonem nuceny umístit na své kandidátní listiny nejméně 35 % žen a 35 % mužů. Porušení zákona vede k následnému vyřazení celé strany z volebního klání.⁸⁶ Celkový počet 460 křesel v Sejmu si za těchto nových podmínek října 2011 ve 41 vícemandátových obvodech rozdělili kandidáti šesti politických stran.⁸⁷ Podíl žen v Sejmu se zvýšil oproti přecházejícím volbám o 3,5 %.

3.2.1 Česká republika ve srovnání s Evropou a se světem

Institucionální nastavení transformujících se demokratických režimů prodělalo až závratné změny. Především volební soutěž se stala opravdovou svobodnou soutěží a volební systémy všech tří zkoumaných zemí byly z většinových změněny na poměrné.

Jak SRN, tak Rakousko prodělaly z institucionálního hlediska velmi podobný vývoj. Od 80. let se v těchto západních demokraciích nijak zásadně nezměnil volební systém, silné politické strany iniciovaly zavedení dobrovolných stranických kvót. Pro obě země zároveň platí, že nejpřísněji se k dodržování politické reprezentace žen postavili Zelení se svou 50% kvótou. Oproti postkomunistickým zemím, kde se po pádu komunismu rapidně snížil podíl žen v dolních či jediných komorách parlamentů, v západních demokraciích se od konce 80. let začal zvyšovat. Bylo to období přijetí prvních dobrovolných stranických kvót, na což v 90. let navázal proces contagion, zatímco v ČR, Polsku a na Slovensku se během demokratizačního procesu od kvót zcela upustilo.

Z pěti porovnávaných zemí se nejstabilnějším politickým zastoupením žen vyznačuje bezpochyby Polsko, kde se podíl žen v Sejmu pohyboval okolo 20 % jak před rokem 1989, tak i po něm. Ženy zastoupené ve slovenské Národní radě představují ze všech zkoumaných zemí nejmenší podíl, což z institucionálního hlediska zapříčiňuje

⁸⁵ KRÓLICZEK, Karolina: c. d., s. 17-20.

⁸⁶ *Poland*. In: QuotaProject, 9. května 2011,

<http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?ul=en&country=179> (30. 3. 2013)

⁸⁷ *Poland: Last Elections*. In: IPU, 18. ledna 2012,

http://www.ipu.org/parline-e/reports/2255_E.htm (30. 3. 2013)

absence relevantní parlamentní strany, která by si stanovila stranickou kvótu. Proces contagion se nemůže rozvinout, což lze stanovit jako platný závěr i pro Českou republiku, kde Strana zelených zdaleka nemá tak silnou pozici jako v sousední SRN a Rakousku.

V Polsku se však pro zvýšení politické reprezentace žen podniklo nejvíce uzákoněním neutrálních kvót, což klade překážku pro stanovení jednoznačného závěru, který by říkal, že postkomunistické země vnímají kvóty jako negativní aspekt, a proto je absentují. Pokud se však podíváme na procentuální vyjádření zastoupení žen v dolních komorách parlamentů SRN a Rakouska, umisťují politické strany v těchto zemích ženy na volitelná místa spíše než polské politické strany, jimž umístění 35 % žen a 35 % mužů na kandidátní listiny přikazuje zákon.

Meziparlamentní unie shromažďuje mimo jiné také data k politickému zastoupení žen v legislativních tělesech 190 zemí. V tabulce 3 můžeme vidět, jak si zkoumané země vedou ve srovnání s celým světem a také v rámci Evropy.

Tabulka 3: Umístění podle podílu žen v dolních komorách parlamentu

	Svět (max. 190)	Evropa (max. 44)
SRN	26.	11.
Rakousko	37.	16.
Polsko	59.	22.
ČR	68.	26.
Slovensko	89.	34.

Zpracováno autorem na základě dat z IPU (k 1. únoru 2013)

Celosvětový průměr žen v parlamentech stoupl během roku 2012 z 19,5 % na konci roku 2011 na 20,3 %. Během roku 2012 se konaly volby ve 48 zemích, z nichž 22 používá jeden z druhů kvót. Kde byly kvóty uzákoněny, získaly ženy v průměru 24 % parlamentních křesel. Pokud byly v zemích uplatňovány jen dobrovolné stranické kvóty, dosáhly ženy 22 %. To by v obou případech odpovídalo i volbám v ČR v květnu 2011 a v Polsku v říjnu 2011. V zemích, kde není využíván ani jeden systém kvót, dosáhly ženy na 12 % křesel. Rovněž poměrné volební systémy vyšly z duelu s většinovými volebními systémy jako jednoznační vítězové (25 % vs. 14 %).

Evropským průměrem zastoupení žen v parlamentech za loňský rok 2012 je 23,2 %, tedy o tři procentní body více než celosvětovém srovnání.⁸⁸ V celosvětovém měřítku se ČR nachází na konci první poloviny žebříčku, v evropském měřítku na začátku druhé poloviny. Obecně by se dalo tedy shrnout, že zastoupení českých žen v politice v mezinárodním srovnání není sice vysoké, ale ani podprůměrné.

⁸⁸ *Les élections en 2012 montrent que les quotas restent la clé d'une plus forte participation des femmes à la vie politique.* In: IPU, 5. března 2013, <http://www.ipu.org/press-f/pressrelease20130305.htm> (11. 3. 2013)

4. Naplňování politické reprezentace žen v České republice

Relevantními institucionálními proměnnými, jež ovlivňují míru politické reprezentace žen, jsou v případě ČR volební systémy a politické strany. Třetí proměnnou, jíž jsou kvóty, v sobě český politický systém legislativně ani ústavně neukotvuje. Naplňování dobrovolných kvót na stranické úrovni sice českému politickému prostředí cizí není, jak jsme mohli vidět v předchozí kapitole na případu Strany zelených, ale u čtyř nejstabilněji působících politických stran na celostátní úrovni v polistopadové éře (KSČM, ČSSD, KDU-ČSL, ODS) kvóty pro dosazování žen na kandidátní listiny uplatňovány nejsou.

Proto nevládní organizace *Fórum 50 %* jako jediné občanské sdružení v ČR usiluje od roku 2004 o vyrovnané zastoupení žen a mužů na všech úrovních politického rozhodování.⁸⁹ Poukazuje na to, že v populaci žije 50 % mužů a 50 % žen, kdežto v politice je žen pouhých 20 %. Argumentuje tím, že smíšené skupiny žen a mužů lépe a efektivněji pracují a díky odlišným životním zkušenostem do politiky vnášejí jiné priority, nebo že země s vyšším zastoupením žen disponují nižší mírou korupce. Aktivitu členů a členek Fóra 50 % apelují „na členy a členky politických stran, členy a členky obou komor PČR a představitele a představitelky české vlády, aby přijali kvóty jako závazné pravidlo pro sestavování kandidátních listin politických stran při volbách do Poslanecké sněmovny PČR, krajských zastupitelstev a zastupitelstva hlavního města Prahy.“⁹⁰ Nezmíněním změny voleb do Senátu nedávají najevo spokojenost, naopak požadují jeho zrušení a nahrazení poměrným volebním systémem, protože tam, kde existuje, je pro ženy snadnější získat větší zastoupení v politických orgánech. Během posledních tří desetiletí došlo k významnému zvýšení podílu političek v zemích s poměrným volebním systémem, zatímco ve většinových systémech jen k mírnému pokroku.⁹¹

Než bude analýze podrobeno chování zmiňovaných politických stran, podívejme se na volební systémy užívané v přímých volbách do orgánů působících na území ČR. Jsou jimi volby do Poslanecké sněmovny PČR, Senátu PČR, krajských zastupitelstev a zastupitelstev měst, městských obvodů a obcí. Mimoto je od roku 2004 každých 5 let

⁸⁹ SOUČKOVÁ, Ema: *Postavení žen ve společnosti a politice*. In: Literární noviny, 22. července 2011, <http://www.literarky.cz/domov/spolecnost/4979-postaveni-en-ve-spolenosti-a-politice> (31. 3. 2013)

⁹⁰ *Koalice za vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice*. In: Fórum 50 %, <http://padesatprocent.cz/cz/nase-aktivity/koalice-za-vyrovnane-zastoupeni-zen-a-muzu-v-politice> (3. 4. 2013)

⁹¹ *Genderový balíček*. In: Gender Studies, leden 2005, http://www.feminismus.cz/download/GB_politika.pdf (3. 4. 2013)

naplňováno aktivní a pasivní volební právo ještě v rámci voleb do Evropského parlamentu. Od ledna 2013 je nově volen přímo občany, disponujícími aktivním volebním právem, prezident ČR.

4.1 Volební systémy v ČR a jejich dopad na podíl žen v politice

Legislativní moc je vykonávána Parlamentem ČR, který sestává ze dvou komor. Dolní komorou je Poslanecká sněmovna, jež je volena každé čtyři roky (pokud se nekonají předčasné volby, jako tomu bylo v roce 1998) podle poměrného principu. Vznikla v roce 1996 transformací České národní rady. Jednalo se o jednokomorový parlament na úrovni ČR jako jedné ze dvou částí České a Slovenské federativní republiky, která byla zvolena ve volbách v roce 1992.⁹² Naproti tomu Senát, horní komora PČR, je volen podle absolutního většinového principu. Senátoři jsou voleni na šest let, přičemž třetina Senátu PČR je obměňována každé dva roky na základě voleb v sudých letech.⁹³ Senát má působit jako protiváha k případným radikálním politickým výkyvům v Poslanecké sněmovně.⁹⁴ Z výše uvedených údajů se ze všech přímo volených orgánů předpokládá nejnižší míra politické reprezentace žen v Senátu, který je (logicky spolu s prezidentem) jako jediný volen podle zásad absolutního většinového volebního systému v 81 jednomandátových volebních obvodech.

Poměrný volební systém, jenž je u nás ve volbách do Poslanecké sněmovny používán, je modifikován tzv. preferenčními hlasy a 5% uzavírací klauzulí na celostátní úrovni pro získání mandátu v rámci jedné politické strany nebo hnutí. Preferenčními hlasy se rozumí, že každý volič může na kandidátní listině strany, pro kterou hlasuje, označit nejvýše čtyři kandidáty, které upřednostňuje. Jedná se o otevřené kandidátní listiny (vizte kapitolu 2.3 Volební systémy).⁹⁵ Aby se kandidát posunul výš, musí v rámci kandidátní listiny získat 5 % preferenčních hlasů, což bylo poprvé uplatněno v této podobě ve volbách v roce 2010. Od voleb v roce 2002 se nově poslanci nevolí v osmi volebních obvodech, ale ve 14, jež kopírují hranice krajů.⁹⁶ Zvýšení počtu volebních obvodů

⁹² ŠEDO, Jakub: *Možnosti volebního inženýrství v ČR v kontextu voleb do Poslanecké sněmovny 2010*. In: BALÍK, Stanislav a kol. (Eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2010, s. 237-238.

⁹³ *Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod*. Ostrava, Aries 1993, s. 11.

⁹⁴ CABADA, L. – VODIČKA, K.: c. d., s. 153.

⁹⁵ GERLOCH, Aleš – HŘEBEJK, Jiří – ZOUBEK, Vladimír: *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha, Prospektrum 1994, s. 77.

⁹⁶ MORKEŠ, Jan: *Analýza preferenčního hlasování ve volbách do PS PČR*. European Electoral Studies, 3, 2008, č. 1, s. 5-6. (http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/005/EVS_3_1.pdf)

z osmi na 14 vedlo ke zmenšení jejich velikosti, neboť počet 200 mandátů zůstal zachován.

Podle vlivu proměnné volební systémy bychom tedy měli od voleb 2002 pozorovat úbytek zvolených poslankyň za předpokladu, že byly na kandidátní listině umístěny jako obvykle níže. Jak je však patrné z tabulky 4, je trend opačný. Bylo to právě v roce 2002, kdy poprvé počet poslankyň překonal hranici 30 žen. Také v následujících dvou parlamentních volbách se nad 15% hranicí z 90. let udržel.

Tabulka 4: Podíl žen v jednotlivých volbách v ČR 1994-2012 (v %)

	Senát PČR		Poslanecká sněmovna PČR		Krajská zastupitelstva		Městská a obecní zastupitelstva	
	Kandi- dátky	Sená- torky	Kandi- dátky	Poslan- kyně	Kandi- dátky	Zastu- pitelky	Kandi- dátky	Zastu- pitelky
1994	-	-	-	-	-	-	22,39 (35700 z 159479)	17,86 (11100 z 62160)
1996	10,39 (59 z 568)	11,11 (9 z 81)	20,21 (908 ze 4492)	15,00 (30 z 200)	-	-	-	-
1998	8,76 (12 ze 137)	11,11 (3 z 27)	20,81 (756 z 3631)	15,00 (30 z 200)	-	-	25,76 (46543 z 180707)	20,52 (12855 z 62652)
2000	16,25 (26 ze 160)	14,81 (4 z 27)	-	-	21,80 (1684 ze 7725)	14,38 (97 z 675)	-	-
2002	15,48 (26 ze 168)	11,11 (3 z 27)	26,31 (1596 z 6068)	17,00 (34 z 200)	-	-	27,69 (53422 z 192915)	22,66 (14161 z 62494)
2004	18,78 (37 ze 197)	11,11 (3 z 27)	-	-	26,00 (2161 z 8309)	15,11 (102 z 675)	-	-
2006	19,12 (39 z 204)	22,22 (6 z 27)	27,74 (1383 ze 4985)	15,50 (31 z 200)	-	-	29,89 (60069 z 200939)	24,97 (15588 z 62426)
2008	17,00 (34 z 200)	18,52 (5 z 27)	-	-	29,17 (2394 z 8206)	17,62 (119 z 675)	-	-
2010	16,30 (37 z 227)	14,81 (4 z 27)	27,16 (1364 z 5022)	22,00 (44 z 200)	-	-	31,61 (71379 z 225815)	26,35 (16386 z 62178)
2012	18,03 (42 z 233)	18,52 (5 z 27)	-	-	27,60 (3119 z 11304)	19,85 (134 z 675)	-	-

Zpracováno autorem na základě dat z ČSÚ

V ČR je státní správa decentralizovaná a některé pravomoci jsou přeneseny na orgány územní samosprávy – kraje a obce (včetně statutárních měst a měst). Krajské

zřízení bylo v ČR obnoveno v roce 2000. Z krajských orgánů největší význam náleží zastupitelstvu, které se volí podle zásad poměrného volebního systému na období čtyř let. Předpokladem pro získání mandátu v zastupitelstvu je minimálně 5 % hlasů pro kandidátní listinu té které registrované politické strany nebo hnutí. Počet členů zastupitelstva závisí na počtu obyvatel v příslušném kraji – může jich být 45, 55 či 65.⁹⁷ Na rozdíl od voleb do dolní komory PČR, kde je pro získání mandátu třeba od voličů obdržet 5 % platných hlasů na celostátní úrovni, v případě získání mandátu v krajském zastupitelstvu se jedná o 5 % odevzdaných hlasů v rámci jednoho kraje. Každý kraj je zároveň jedním volebním obvodem. Výjimkou je hlavní město Praha, kde pravomoci krajského zastupitelstva připadají zastupitelstvu hlavního města Prahy, které je voleno v rámci komunálních voleb. Stejně jako ve volbách do Poslanecké sněmovny jsou kandidátní listiny během krajských voleb otevřené a každý oprávněný volič disponuje čtyřmi preferenčními hlasy, jichž může v rámci jedné kandidátní listiny využít.⁹⁸ Pokud nově od voleb 2012 kandidát v rámci své kandidátní listiny získá minimálně 5 % preferenčních hlasů, posouvá se kandidátní listinou směrem nahoru. To oproti minulým volbám zvyšuje šance na zvolení u kandidátů, kteří jsou na kandidátní listině umístěni dole, ale pouze pokud voliči projeví vůli dát někomu z nižších pater kandidátní listiny svůj hlas.

Protože se jednotlivé kraje velmi liší ve velikosti, je malým stranám v malých krajích ztížena možnost získat mandát. Jak ukazují dříve zpracovaná data, tím pádem je v takto malých krajích ztížena možnost získat mandát zároveň pro ženy, jež jsou zpravidla umístěny na kandidátních listinách níže na tzv. nevolitelných místech.⁹⁹ V případě voleb do Poslanecké sněmovny, kde jsou volební obvody od voleb roku 2002 stejné jako ve volbách do krajských zastupitelstev, jsme mohli zaznamenat změnu ve vývoji zastoupení žen, i když obráceným směrem, než se dalo předpokládat. Ovšem kraje byly zřízeny až v roce 2000 a volební obvody se od té doby nezměnily.

Komunální volby mají mnoho společných institutů s volbami do Poslanecké sněmovny, například 5% uzavírací klauzuli.¹⁰⁰ Ve volbách do městských a obecních

⁹⁷ DOBEŠ, Jan – JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, Lidové noviny 2007, s. 481-482.

⁹⁸ *Informace o způsobu hlasování ve volbách do zastupitelstev krajů v roce 2012*. In: Ministerstvo vnitra ČR, 28. srpna 2012, <http://www.mvcr.cz/clanek/volby-volby-do-zastupitelstev-kraju.aspx> (3. 4. 2013)

⁹⁹ BRIESTENSKÁ, Vladimíra – ŠPRINCOVÁ, Veronika: *Analýza zastoupení žen na kandidátních listinách pro volby do zastupitelstev krajů 2012*. In: Fórum 50 %, http://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/analyza_kraje_2012.pdf (11. 3. 2013)

¹⁰⁰ GERLOCH, A. – HŘEBEJK, J. – ZOUBEK, V.: c. d., s. 149.

zastupitelstev je § 41 volebního zákona 491/2001 Sb. O způsobu hlasování umožněno voliči označit napříč kandidátními listinami maximálně tolik kandidátů, kolik je voleno zastupitelů, nebo může označit jedinou volební stranu, případně toto zkombinovat. Oproti parlamentním volbám se na kandidátních listinách při volbách komunálních mohou objevit i jednotlivci, takže probíhají formou kombinace poměrného a většinového systému.¹⁰¹ Rozdělení křesel je však v důsledku zcela poměrné, tudíž takový volební systém nemůžeme považovat za smíšený.

V tabulce 4 můžeme sledovat vývoj a rozdíl v podílu žen umístěných na kandidátní listiny a podílu žen následně zvolených v ČR v rámci jak většinového volebního systému (Senát), tak systému poměrného v případě zbylých tří druhů přímo volených orgánů. Z dat je možné vypočítat hned několik tendencí:

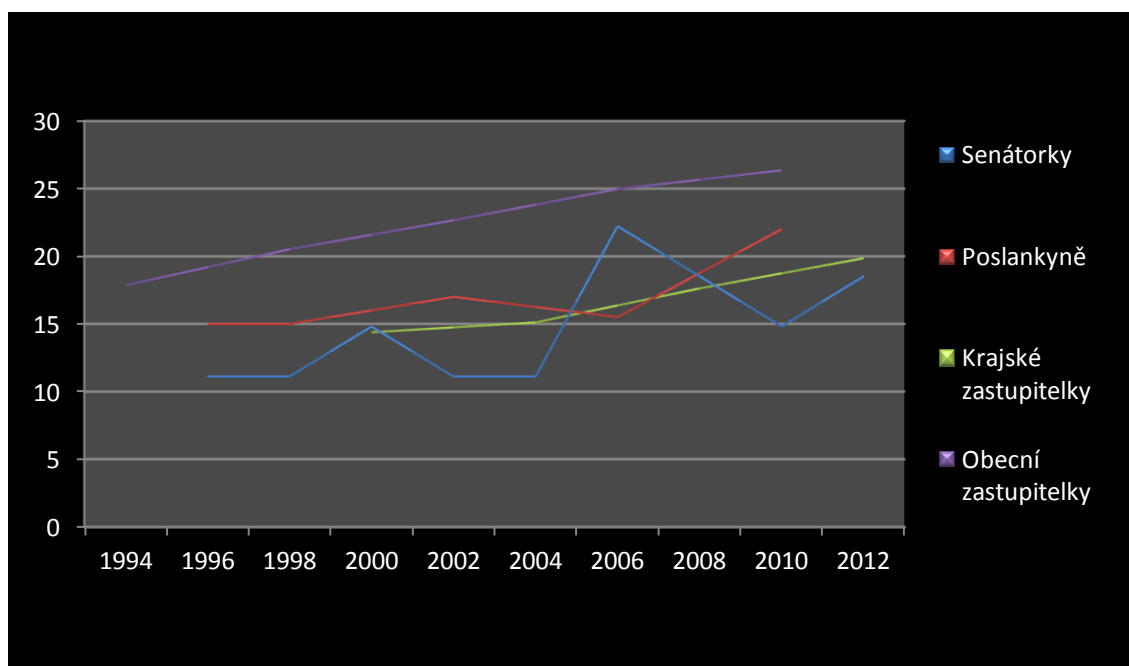
1. ženy ve většinové volbě do Senátu nikdy nepřesáhly 20% podíl kandidátů, přičemž v poměrných volbách naopak nikdy pod 20% hranici ženy neklesly,
2. podíl kandidátek v poměrných volbách je vždy minimálně o pět procentních bodů nižší než následný podíl zvolených poslankyň a zastupitelek, zatímco podíl kandidátek ve volbách do Senátu je z tohoto hlediska kolísavý (již pětkrát z celkem devíti případů dokonce podíl zvolených senátorek převýšil podíl kandidátek),
3. podíl zvolených žen se v případě poměrných voleb zvyšuje (s výjimkou voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006), kdežto v případě většinových voleb do Senátu je podíl zvolených žen kolísavý¹⁰²,
4. nejstabilnější pozitivní vývoj směřující k vyrovnanému zastoupení žen a mužů je možné sledovat u komunálních voleb, kde se každé čtyři roky podíl žen zvyšuje zhruba o dva procentní body jak v případě kandidátek, tak v případě zvolených zastupitelek,
5. při synchronním srovnání voleb do Poslanecké sněmovny PČR a krajských zastupitelstev vyplývá, že vyšší mírou zastoupení žen v těchto dvou typech orgánů se vyznačuje Poslanecká sněmovna, což vyvrací stanovenou hypotézu v úvodu práce (vizte kategorie „Poslankyně“ a „Krajské zastupitelky“ na grafu 2).

¹⁰¹ DOBEŠ, J. – JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z.: c. d., s. 485.

¹⁰² Kolísavostí je míněn trend, při kterém se neprokazuje klesající či stoupající tendence. V tomto případě nelze jednoznačně stanovit, že by podíl nominovaných žen v senátních volbách převyšoval nebo nedosahoval podíl senátorek.

Trvalým problémem však zůstává politická podrepräsentace žen, neboť ženy během existence samostatné ČR nedosáhly na 30% kritickou hranici politické repräsentace ani na jedné ze zkoumaných úrovní správy a samosprávy, což je patrné také z následujícího grafu. Pokud však bude pokračovat dosavadní trend na úrovni komunálních voleb, v roce 2018 by mohla být 30% hranice zastupitelék pokořena, a to i bez zavedení kvót.

Graf 2: Vývoj podílu žen ve zkoumaných typech přímo volených orgánů (v %)



Zpracováno autorem na základě dat z ČSÚ

V posledních proběhnuvších volbách do městských a obecních zastupitelstev v roce 2010 ženy-kandidátky poprvé onu 30% hranici překročily. Jaký podíl představují ženy na kandidátních listinách, není důsledkem volebních systémů, nýbrž chováním politických stran a hnutí, které kandidátní listiny sestavují. V českém politickém prostředí totiž není zřejmý významný rozdíl z hlediska srovnání dopadu poměrných a většinových systémů na míru politické repräsentace žen. Zejména si všimněme vývoje podílu senátorek a krajských zastupitelék. Tato data vyvracejí na případu ČR neblahý dopad většinového volebního systému na vyšší zastoupení žen, protože v případě poměrného volebního systému, jehož je využíváno k volbám do krajských zastupitelstev, je míra politické repräsentace žen spíše nižší než v Senátu (nejzřetelněji je to vidět od roku 2006). Pravdou ale zůstává, že pokud bude křivka znázorňující podíl

poslankyň a krajských zastupitelek nadále stoupat, potvrdí senátní volby obecně platný nepříznivý dopad na politickou reprezentaci žen, i když v současnosti tomu tak není. Proto je třeba se v následující části zaměřit na chování politických stran jako gatekeepers, kteří určují, koho nechají do politiky skrz kandidátní listinu „vejít“ a koho ne.

4.2 Postoj politických stran k politické reprezentaci žen

Podle R. Matlanda stojí politické strany mezi poptávkou a nabídkou, přičemž poptávkou je míněn zájem společnosti o vyšší zastoupení žen v politice a nabídku představuje zájem žen o podílení se na politickém rozhodování. Mezi těmito druhy poptávky a nabídky stojí právě politické strany, které na tento dvojitý druh zájmu mohou reagovat, ale samozřejmě nemusí. Jak se od poloviny 90. let 20. století v české společnosti ukazuje, poptávka je vysoká. Ovšem nedá se říct, že by převyšovala nabídku.¹⁰³ U vstupu do politiky totiž stojí politické strany jako již zmiňovaní gatekeepers a rozhodují v rámci vnitrostranického procesu, koho a na jaké místo nominují na kandidátní listinu.

V ČR politické strany zpravidla používají tzv. *pyramidální model*, kde mají výrazný vliv na nominaci kandidátů a kandidátek na třech úrovních centrální vedení stran. I když je tento model, jenž se blíží spíše patronátnímu způsobu sestavování kandidátních listin, podle západních teorií prezentován jako výhodnější než přímá volba, zdá se, že v českém prostředí, kde ženy mají dlouhodobě značnou podporu voličstva pro vstup do politiky, tuto podporu nemají ze strany svých mužských kolegů.¹⁰⁴ V tabulce 4 můžeme vidět rozdíly mezi podílem kandidátek a zvolených. Ženy jsou stranami, za které kandidují, umístěny na kandidátních listinách na nevolitelných místech ve větší míře než jejich mužští kolegové. Toto se ale děje pouze v případě voleb podle poměrného principu. Stranická nominace kandidátů do senátních voleb v nadpoloviční většině uskutečněných voleb nepřevýšila podíl zvolených senátorek. Z toho můžeme vyvodit (a podporuje to poptávka společnosti po více ženách v politice), že tam, kde mají voliči zvolit jediného kandidáta, spíše zvolí ženu. Organizace Fórum 50 % však poukazuje na senátní volby jako na významnější

¹⁰³ HAVELKOVÁ, Hana: *Jako v loterii: politická reprezentace žen v ČR po roce 1989*. In: HAŠKOVÁ, Hana – KŘÍŽKOVÁ, Alena – LINKOVÁ, Marcela (Eds.): *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha, Sociologický ústav Akademie věd ČR 2006, s. 33.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 35.

překážku pro zvýšení politické reprezentace žen.¹⁰⁵ V případě poměrných volebních systémů se můžeme jen dohadovat, zda by posun žen na přední místa kandidátních listin zajistil více křesel pro volební stranu, protože nikdy není dopředu jasné, kolik mandátů strana v daném volebním obvodu získá.

Podívejme se nyní na nejstabilnější politické strany po listopadu 1989 a jejich funkci gatekeepers. Na základě sociologického výzkumu Petra Matějů a Kláry Vlachové z roku 1998, v němž byly zkoumány i další strany ovlivňující českou politiku té doby, jsou čtyři analyzované strany na levo-pravé škále seřazeny v následujícím pořadí: 1. KSČM, 2. ČSSD, 3. KDU-ČSL, 4. ODS, přičemž mezi ČSSD a KDU-ČSL se nachází střed spektra. Zjednodušeně tedy můžeme přiřadit KSČM a ČSSD k levici, a KDU-ČSL spolu s ODS k pravici, kdy k samotnému středu je nejbližší KDU-ČSL.¹⁰⁶

Jak bylo uvedeno výše, pouze Strana zelených uplatňuje povinnou stranickou kvótu, kdy v každé trojici na kandidátní listině musí být jedna osoba opačného pohlaví. KSČM nicméně od roku 2005 uplatňuje doporučení, že do každého třetího místa na kandidátní listině by měla být umístěna jedna žena a do pátého dvě ženy.¹⁰⁷ Na následujících tabulkách si ověříme, zda mezi volbami 2004 a 2006 v rámci nominace a zvolení žen KSČM došlo ke zvýšení podílu komunistických kandidátek a zvolených. A také zda se podíl komunistických kandidátek pohybuje okolo 33-40 %. Klesá s rostoucí úrovní typu přímo voleného zastupitelského orgánu podíl žen na kandidátních listinách a následně zvolených také v případě jednotlivých stran? V předešlé podkapitole byl v rámci analýzy všech kandidujících politických stran a hnutí tento předpoklad vyvrácen. Kopíruje podíl žen v členských základnách stran podíl kandidátek?

4.3 Chování politických stran před volbami

Členské základny se u všech stran snižují,¹⁰⁸ avšak procentuální vyjádření podílu žen-členek politických stran je aplikovatelný pro účely srovnání v rámci strany ve všech

¹⁰⁵ KLIMENTOVÁ, Monika: *Většinový volební systém ukázal, co umí: senát bude i nadále spíše pánským klubem*. In: Fórum 50 %, 19. září 2006, <http://padesatprocent.cz/cz/zeny-v-politice/senat/monika-klimentova-vetsinovy-volebni-system-ukazal-co-umi-senat-bude-i-nadale-spise-panskym-klubem> (14. 4. 2013)

¹⁰⁶ MATĚJŮ, Petr – VLACHOVÁ, Klára: *Role politicky relevantních hodnot ve volebním rozhodování v České republice*. Sociologický časopis, 34, 1998, č. 2, s. 179. (<http://sreview.soc.cas.cz>)

¹⁰⁷ *Komunisté si žen váží*. In: KSČM, 20. června 2008, <http://www.kscm.cz/z-medii/38705/komuniste-si-zen-vazi?previev=archiv> (6. 4. 2013)

¹⁰⁸ VÁLKOVÁ, Hana: *Strany přicházejí o členy, nejvíce uteklo Věcem veřejným a ODS*. In: IDNES, 5. května 2012, http://zpravy.idnes.cz/politickym-stranam-utikaji-clenove-nejvic-vecem-verejnym-a-ods-pv9-/domaci.aspx?c=A120504_185856_domaci_hv (6. 4. 2013)

volbách. Právě na základě srovnání podílu členek politických stran a kandidátek budeme moci stanovit, v jaké míře jsou ženy dosazovány na kandidátní listiny pro účely senátních, sněmovních, krajských a komunálních voleb. V tabulce 5 vizme, jaký podíl ženy tvoří v členských základnách těchto stran. Pro představu rozdílnosti ve velikosti členských základů jednotlivých stran jsou v závorkách uvedeny počty žen z celkového počtu všech členů.

Tabulka 5: Podíl žen v členských základnách politických stran (v %)

KSČM¹⁰⁹	ČSSD¹¹⁰	KDU-ČSL¹¹¹	ODS¹¹²
46,58 (24909/53479)	34,87 (8234/23613)	53,01 (15952/30095)	31,95 (7578/23715)

Zpracováno autorem na základě dat poskytnutých jednotlivými politickými stranami

Na základě výše uvedené tabulky 5 lze konstatovat, že ČSSD a ODS mají téměř totožnou členskou základnu, přičemž podíl sociálních demokratek je o necelé tři procentní body vyšší než podíl občanských demokratek. V rámci strany tvoří přibližně třetinu členské základny. Členská základna je v současnosti stále nejpočetnější v KSČM před KDU-ČSL. Podíl komunistek se blíží paritnímu zastoupení mužů a žen v členské základně, kdežto členky KDU-ČSL dokonce tvoří nadpoloviční většinu.

V návaznosti na tyto skutečnosti se zaměříme na čtyři druhy voleb v kontextu s podílem kandidátek a zvolených kandidátek čtyř politických stran.

4.3.1 Volby do Senátu Parlamentu ČR

V případě senátních voleb nelze v rámci politických stran, které nominují ve volebním obvodu vždy pouze jednoho kandidáta/kandidátku, vyzorovat žádný trend (vizte tabulku 6), a to jak u levicových stran, tak pravicových. Např. KSČM v roce 1998 nasadila do volebního klání tři ženy z celkem 27 možných, v dalších volbách o 18,5 procenta více, tj. osm žen, o dva roky později zase zpět na pouhé tři. Podobně sledujeme ČSSD v letech 2000/2002 či 2010/2012. Nebo ODS ve volbách 2006/2008.

¹⁰⁹ Stav k 31. prosinci 2012. Údaj poskytnut Politicko-organizačním oddělením KSČM dne 15. dubna 2013.

¹¹⁰ Stav k 31. prosinci 2012. Údaj poskytnut Krajských výkonným výborem ČSSD Olomouckého kraje dne 15. dubna 2013.

¹¹¹ Stav k 9. dubnu 2013. Údaj poskytnut Ústřední kanceláří KDU-ČSL dne 9. dubna 2013.

¹¹² Stav k 31. prosinci 2012. Údaj poskytnut Hlavní kanceláří ODS dne 10. dubna 2013.

Tabulka 6: Politické strany ve volbách do Senátu PČR 1996-2012 (v %)

	KSČM		ČSSD		KDU-ČSL (*4KOALICE)		ODS	
	Kandi- dátky	Sená- torky	Kandi- dátky	Sená- torky	Kandi- dátky	Sená- torky	Kandi- dátky	Sená- torky
1996**	12,35 (10/81)	0,00 (0/2)	6,33 (5/79)	4,00 (1/25)	6,67 (3/45)	7,69 (1/13)	11,25 (9/80)	15,63 (5/32)
1998	11,11 (3/27)	0,00 (0/2)	3,70 (1/27)	0,00 (0/3)	7,69* (2/26)	15,38* (2/13)	7,41 (2/27)	11,11 (1/9)
2000	29,63 (8/27)	0,00 (0/0)	3,70 (1/27)	0,00 (0/1)	18,52* (5/27)	11,76* (2/17)	18,52 (5/27)	25,00 (2/8)
2002	11,11 (3/27)	0,00 (0/1)	23,08 (6/26)	14,29 (1/7)	8,33 (1/12)	0,00 (0/1)	11,54 (3/26)	0,00 (0/9)
2004	22,22 (6/27)	0,00 (0/1)	14,81 (4/27)	0,00 (0/0)	29,06 (6/23)	33,33 (1/3)	14,81 (4/27)	5,56 (1/18)
2006	7,41 (2/27)	0,00 (0/0)	22,22 (6/27)	33,33 (2/6)	10,53 (2/19)	0,00 (0/4)	25,93 (7/27)	14,29 (2/14)
2008	22,22 (6/27)	100,00 (1/1)	18,52 (5/27)	17,39 (4/23)	5,88 (1/17)	0,00 (0/0)	0,00 (0/27)	0,00 (0/3)
2010	18,52 (5/27)	0,00 (0/0)	3,70 (1/27)	8,33 (1/12)	5,26 (1/19)	0,00 (0/2)	14,81 (4/27)	12,50 (1/8)
2012	18,52 (5/27)	0,00 (0/1)	23,08 (6/26)	23,08 (3/13)	8,33 (1/12)	0,00 (0/1)	18,52 (5/27)	25,00 (1/4)
průměr	16,2	12,5	12,0	13,3	11,0	11,1	13,2	12,4

Zpracováno autorem na základě dat z ČSÚ (**pouze v prvních senátních volbách v roce 1996 se volilo ve všech 81 volebních obvodech; od roku 1998 volby probíhají vždy ve 27 obvodech, a tak dochází k pravidelné obměně třetiny senátních křesel)

Stalo se jen jednou, že strana nenominovala ani jednu ženu, a sice ODS v roce 2008. Jediným směrodatným údajem tak může být průměrná hodnota od roku 1996 do 2012.

Za dobu existence horní komory PČR nejvyšší míru zastoupení žen na kandidátních listinách vykazuje KSČM (16,2 %), naopak nejnižší KDU-ČSL (11 %). Ta zároveň disponuje nejnižším podílem kandidátek, které svou nominaci proměnily v mandát (11,1 %). Nejúspěšněji si ve volebních kláních vedly kandidátky za ČSSD (13,3 %).

4.3.2 Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

Volby probíhající na poměrném principu rozdělování mandátů na základě tendencí, jež jsme mohli vyzorovat již z tabulky 4, předpokládají postupný nárůst žen-kandidátek a zároveň žen-zvolených. Tabulka 7 ukazuje podíl žen na kandidátních listinách čtyř sledovaných stran a následný podíl poslankyň.

Tabulka 7: Politické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR 1996-2010 (v %)

	KSČM		ČSSD		KDU-ČSL (*4KOALICE)		ODS	
	Kandi- dátky	Poslan- kyně	Kandi- dátky	Poslan- kyně	Kandi- dátky	Poslan- kyně	Kandi- dátky	Poslan- kyně
1996	18,45 (55/298)	22,73 (5/22)	14,19 (42/296)	18,04 (11/61)	13,42 (40/298)	11,11 (2/18)	14,10 (42/298)	10,29 (7/68)
1998	20,48 (61/298)	25,00 (6/24)	16,90 (50/296)	14,87 (11/74)	14,43 (43/298)	15,00 (3/20)	18,46 (55/298)	11,11 (7/63)
2002	21,94 (75/342)	29,27 (12/41)	25,15 (86/342)	14,29 (10/70)	15,79* (54/342)	12,90* (4/31)	18,37 (63/343)	13,79 (8/58)
2006	26,54 (91/343)	30,77 (8/26)	23,17 (79/341)	12,16 (9/74)	19,82 (68/343)	15,38 (2/13)	24,26 (83/342)	11,11 (9/81)
2010	30,12 (103/342)	42,31 (11/26)	25,29 (86/340)	8,93 (5/56)	27,99 (96/343)	-	19,88 (68/342)	16,98 (9/53)
Ø	23,5	30,0	20,9	13,7	18,3	13,6	19,0	12,7

Zpracováno autorem na základě dat z ČSÚ

I když byla před sněmovními volbami 2010 snížena nutná hranice zisku preferenčních hlasů pro posun směrem nahoru na kandidátní listině, nemělo to v případě kandidátek KSČM výrazný vliv na jejich zvolení, neboť nejen v jejich případě, ale také v případě ČSSD získali vyšší procento preferenčních hlasů muži.¹¹³ Ve volbách do Poslanecké sněmovny nominovala KSČM v posledních volbách v roce 2010 o necelých 12 procentních bodů více žen než v roce 1996. A co víc, zároveň se neustále zvyšuje podíl poslankyň (v roce 1996 ženy-komunistky tvořily 22,73 % poslaneckého klubu, v současnosti po volbách 2010 je to 42,31 %, což je ze všech poměrně volených typů orgánů nejvyšší podíl žen v historii samostatné ČR¹¹⁴). To znamená jediné: KSČM pro rekrutování kandidátů na kandidátní listiny stále více a více umisťuje ženy na volitelné pozice.

¹¹³ VODA, Petr: *Efekt kandidáta*. In: BALÍK, Stanislav a kol. (Eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2010, s. 196.

¹¹⁴ Pro srovnání: na 2. místě co do podílu zvolených žen na všech úrovních poměrně volených orgánů v ČR jsou opět poslankyň KSČM ve volbách v roce 2006, kdy tvořily 30,77 % poslaneckého klubu. Tyto dva zmiňované podíly jsou v české historii jedinými dvěma případy, kdy zvolené ženy překročily kritickou hranici 30 %. Paradoxně se tak v obou případech stalo na nejvyšší, tedy parlamentní úrovni.

ČSSD je na tom se zajišťováním politické reprezentace žen o poznání hůře a vykazuje od roku 1996 neustálý pokles podílu poslankyň (z 18,04 % na současných 8,93 %¹¹⁵). Přitom v roce 2010 umístila na kandidátní listiny nejvyšší podíl žen od roku 1996 a následně volby vyhrála. S výjimkou prvních sněmovních voleb podíl kandidátek převyšuje podíl poslankyň zvětšujícím se rozdílem. To je jednoznačně dopad umístění mužů na volitelná místa na kandidátních listinách. ČSSD sice uplatňuje 25% kvótu v rámci stranického grémia, ale před volbami do Poslanecké sněmovny se vůbec jako levicová strana, od níž se předpokládá vyšší míra politické reprezentace žen, nechová, a podíl poslankyň je volby od voleb do dolní komory PČR nižší.

KDU-ČSL, jejíž členská základna je tvořena z více než poloviny ženami, vykazuje sice rostoucí tendenci v umístování žen na kandidátní listiny (nejmarkantnější je rozdíl mezi volbami 2006 a 2010, kdy se podíl žen na kandidátních listinách zvýšil z 19,82 % na 27,99 %). Nicméně v posledních volbách na celostátní úrovni nepřekročila 5% uzavírací klauzuli a do Sněmovny se nedostala. V rámci předešlých čtyř voleb se podíl poslankyň KDU-ČSL (v roce 2002 v rámci 4koalice s Uníí svobody-Demokratickou uníí) pohyboval v rozmezí od 11,11 do 15,38 %.

U ODS, která je ze všech čtyř stran umístěna na levo-pravé škále nejvíce napravo, se předpokládá nejnižší zájem o politickou reprezentaci žen. Až na volby 2006 (ženy získaly pouze 11,11 % křesel – 9 z 81), které ODS vyhrála a v nichž tehdy získala prozatím nejvyšší počet poslaneckých křesel, se podíl poslankyň ODS stabilně navyšoval. Ve všech případech voleb je patrný rozdíl několika procentních bodů mezi podílem kandidátek a poslankyň ve prospěch kandidátek, což stejně jako u ČSSD znamená umístování žen na kandidátní listiny na spíše nevolitelná místa. Na rozdíl od ČSSD se však tento rozdíl v podílech s dalšími volbami nezvětšuje.

Pokud se podíváme na tyto čtyři strany za uplynulých necelých 20 let na sněmovní úrovni, nejlevicovější KSČM vykazuje jasně nejvyšší míru zastoupení žen (30,0 %). Čím více doprava se na spektru posouváme, tím více je míra zastoupení žen nižší, i když rozdíly mezi třemi zbývajících stranami jsou minimální (ČSSD 13,7 %, KDU-ČSL 13,6 %, ODS 12,7 %). Pouze KSČM se může prokázat tendencí umísťovat ženy na volitelná místa kandidátních listin, a to výrazným způsobem. Naopak ostatní tři strany ženy umísťují na kandidátní listiny na spíše nevolitelná místa, protože podíl žen na kandidátních listinách je vyšší než následný podíl poslankyň.

¹¹⁵ To je nejnižší podíl jak v rámci kandidátních listin, tak následně zvolných žen na všech úrovních poměrně volených orgánů.

4.3.3 Volby do krajských zastupitelstev

Na úrovni voleb do zastupitelstev krajských úřadů je situace vzhledem k politickému zastoupení žen lepší než na sněmovní úrovni pouze u ČSSD, pokud srovnáme průměrné hodnoty podílů žen tabulek 7 a 8).

Tabulka 8: Politické strany ve volbách do krajských zastupitelstev 2000-2012 (v %)

	KSČM		ČSSD		KDU-ČSL (*4KOALICE)		ODS	
	<i>Kandi- dátky</i>	<i>Zastu- pitelky</i>	<i>Kandi- dátky</i>	<i>Zastu- pitelky</i>	<i>Kandi- dátky</i>	<i>Zastu- pitelky</i>	<i>Kandi- dátky</i>	<i>Zastu- pitelky</i>
2000	19,14 (139/726)	21,73 (35/161)	18,71 (136/727)	13,51 (15/111)	15,08* (109/723)	11,11* (19/171)	16,73 (123/735)	11,35 (21/185)
2004	18,96 (138/728)	16,56 (26/157)	20,36 (148/727)	12,38 (13/105)	19,85 (110/554)	12,50 (9/72)	17,33 (126/727)	15,47 (45/291)
2008	27,82 (200/719)	24,56 (28/114)	27,07 (197/728)	19,65 (55/280)	20,11 (70/348)	9,30 (4/43)	19,56 (144/736)	11,66 (21/180)
2012	26,78 (196/732)	24,73 (45/182)	24,63 (180/731)	22,93 (47/205)	20,07 (60/299)	11,90 (5/42)	19,45 (141/725)	11,76 (12/102)
Ø	23,2	21,9	22,7	17,1	18,8	11,2	18,3	12,6

Zpracováno autorem na základě dat z ČSÚ

Od prvních voleb v roce 2000 se podíl zvolených krajských zastupitelek výrazněji zvýšil pouze u ČSSD (z 13,51 % na 22,93 %). Nicméně v porovnání s KSČM, která v roce 2005 přijala do svých stanov doporučení umisťovat ženy na kandidátní listiny na každé třetí místo, přičemž v první pětici by měly být alespoň dvě ženy, je na tom z dlouhodobého hlediska o necelých pět procentních bodů hůře. KSČM sice zmiňované doporučení nenaplnila, ale všimněme si přesto nárůstu žen na kandidátních listinách mezi volbami 2004 a 2008. Umístění žen na volitelná místa kandidátních listin se odrazilo i na jejich vyšší míře zvolení, což se potvrdilo i zatím v posledních volbách na podzim 2012. Průměrná míra zastoupení žen této levicové strany na krajské úrovni činí necelých 22 %, což je o více než osm procentních bodů méně než na úrovni voleb do dolní komory PČR.

U pravicových stran můžeme na krajské úrovni sledovat téměř totožná procenta jako v případě sněmovních voleb. Podíl krajských zastupitelek je v celkovém horizontu od roku 2000 nižší než podíl poslankyň. Ani u KDU-ČSL, ani u ODS nemůžeme sledovat zvyšující se zastoupení žen jak na kandidátních listinách, tak v zastupitelstvech. KDU-ČSL vykazuje na kandidátních listinách do Poslanecké sněmovny v průměru 18,3 % žen a 13,6 % poslankyň. Do krajských voleb k dnešnímu

dni z celkového počtu kandidátů nominovala 18,8 % žen, které během těchto čtyř voleb dosáhly na průměrný podíl 11,2 % mandátů. Situace v ODS je obdobná, protože na kandidátní listiny pro volby do Sněmovny dosadila 19 % žen, kdežto na kandidátní listiny pro krajské volby 18,3 % žen. Za dobu existence Poslanecké sněmovny byl poslanecký klub ODS tvořen v průměru 12,7 % žen; krajské zastupitelky za ODS doposud získaly 12,6 % mandátů.

Na případě KSČM, KDU-ČSL a ODS tedy vidíme, proč pro ČR neplatí tvrzení, že s rostoucí úrovní (samo)správy klesá podíl žen v ní zastoupených, jak bylo patrné na grafu 2.

4.3.4 Volby do městských a obecních zastupitelstev

V návaznosti na předchozí větu však ono tvrzení v ČR platí pro nejnižší úroveň rozhodování, tedy úroveň komunální. Když se podíváme na následující tabulku 9, můžeme u všech zkoumaných politických stran pozorovat neustále zvyšující se nejen podíl kandidátek, ale také podíl žen, jež svou pozici na kandidátní listině proměnily v křeslo na obecním či městském úřadě.

Pokud se u každé z politických stran zaměříme na kolonku *Kandidátky*, je to KDU-ČSL, která od prvních komunálních voleb v ČR v roce 1994 vykazuje největší podíl žen na kandidátních listinách, následována 2. KSČM, 3. ČSSD a 4. ODS. Pro všechny strany ve všech pěti komunálních volbách platí, že podíl kandidátek o několik procentních bodů převyšuje podíl zastupitelek, což opět signalizuje umístování žen na horší místa kandidátních listin.

ČSSD je sice v nominování žen do komunálních voleb až na 3. místě za KDU-ČSL a KSČM, ale pokud srovnáme u ČSSD a KDU-ČSL kolonky *Zastupitelky*, všimněme si (rokem 2002 počínaje), že ČSSD předstihla KDU-ČSL co do podílu zastupitelek v rámci těchto jednotlivých stran. Až za nimi se v tomto sledovaném bodu nacházejí KSČM a ODS. Je zde vyvrácena hypotéza, že čím více se na levo-pravé škále orientujeme doleva, tím větší podíl žen zde nacházíme, neboť pokud porovnáme podíl zastupitelek za KSČM a ODS, s výjimkou posledních komunálních voleb v roce 2010 byly zastupitelky ODS zastoupené oproti mužům ve své straně ve vyšší míře než kolegyně z KSČM.

Tabulka 9: Politické strany ve volbách do městských a obecních zastupitelstev 1994-2010 (v %)

	KSČM		ČSSD	
	<i>Kandidátky</i>	<i>Zastupitelky</i>	<i>Kandidátky</i>	<i>Zastupitelky</i>
1994	24,14 (4713/19523)	18,66 (1089/5837)	21,16 (1851/7473)	18,00 (293/1628)
1998	26,40 (5864/22213)	20,29 (1166/5748)	24,41 (3970/16265)	20,94 (890/4250)
2002	28,51 (6993/24529)	21,64 (1234/5702)	27,62 (5300/19191)	23,57 (1100/4666)
2006	30,44 (6960/22861)	23,38 (998/4268)	29,63 (5506/18584)	25,39 (1100/4332)
2010	33,02 (6802/20600)	25,34 (808/3189)	31,42 (5931/18878)	26,05 (1194/4584)
Ø	28,5	21,9	26,8	22,8

	KDU-ČSL		ODS	
	<i>Kandidátky</i>	<i>Zastupitelky</i>	<i>Kandidátky</i>	<i>Zastupitelky</i>
1994	25,39 (4898/19294)	19,24 (1465/7616)	21,83 (3845/17610)	19,03 (1387/7289)
1998	28,92 (6228/21536)	21,83 (1554/7119)	25,55 (4471/17499)	21,20 (1208/5697)
2002	31,72 (6827/21521)	23,27 (1399/6013)	26,37 (4842/18362)	21,87 (1253/5729)
2006	34,69 (7239/20867)	25,21 (1273/5049)	27,21 (5775/21223)	23,67 (1665/7033)
2010	36,30 (6326/17425)	25,20 (942/3738)	27,85 (5696/20453)	24,24 (1239/5112)
Ø	31,4	23,0	25,8	22,0

Zpracováno autorem na základě dat z ČSÚ

Závěr

Hlavní stanovená hypotéza (H1) ve znění: „*Český politický systém v institucionální rovině klade bariéry pro zvýšení podílu reprezentace žen, a proto není v přímo volených orgánech na všech úrovních (samo)správy dosaženo vyváženého zastoupení mužů a žen.*“ je v souvislosti s výše uvedenými konstatováními platná. Na prvním místě za nízkou míru politické reprezentace mohou politické strany, což je podtrženo absencí kvót na jakékoli úrovni.

Z hlediska institucionálního nastavení transformujícího se demokratického režimu v ČR došlo k výrazným změnám. Především volební soutěž se stala opravdovou svobodnou soutěží a volební systém (všech tří zkoumaných zemí) byl z většinového změněn na poměrný. Na otázku, jak si stojí ženy v české legislativě v mezinárodním srovnání, lze odpovědět zahrnutím případu ČR do skupiny zkoumaných postkomunistických zemí. Rozdíl mezi oběma zkoumanými skupinami zemí činil po dobu 25 let \pm 10% rozdíl v zastoupení žen - v 80. letech zcela ve prospěch tehdejšího východního bloku, od 90. let do současnosti ve prospěch západních demokracií. Na otázku, zda je po pádu komunismu dosažení paritního zastoupení žen v nových demokraciích díky jakémusi druhu kontinuity méně problematické, můžeme odpovědět negativně, protože tomu je přesně obráceně, tj. došlo k zásadním změnám v institucionálním nastavení nově se transformujících demokracií, a s tím i ke zrušení kvót. V Polsku se však pro zvýšení politické reprezentace žen podniklo nejvíce uzákoněním neutrálních kvót, což klade překážku pro stanovení jednoznačného závěru, který by říkal, že postkomunistické země vnímají kvóty jako negativní aspekt, a proto je absentují. Pokud se však podíváme na procentuální vyjádření zastoupení žen v dolních komorách parlamentů SRN a Rakouska, umisťují politické strany v těchto zemích ženy na volitelná místa spíše než polské politické strany, jimž umístění 35 % žen a 35 % mužů na kandidátní listiny přikazuje zákon. Bezpochyby bude zajímavé na podzim letošního roku sledovat parlamentní volby v obou západních demokraciích. Protože nedošlo od posledních voleb k zavedení jiných institucionálních opatření, očekává se velmi podobný výsledek co do počtu zvolených žen.

Jak SRN, tak Rakousko prodělaly z institucionálního hlediska velmi podobný vývoj. Od 80. let se v těchto západních demokraciích nijak zásadně nezměnil volební systém, silné politické strany iniciovaly zavedení dobrovolných stranických kvót. Pro obě země zároveň platí, že nejpřísněji se k dodržování politické reprezentace žen

postavili Zelení se svou 50% kvótou. Oproti postkomunistickým zemím, kde se po pádu komunismu rapidně snížil podíl žen v dolních či jediných komorách parlamentů, v západních demokraciích se od konce 80. let začal zvyšovat. Bylo to období přijetí prvních dobrovolných stranických kvót, na což v 90. let navázal proces contagion, zatímco v ČR, Polsku a na Slovensku se během demokratizačního procesu od kvót zcela upustilo.

Z pěti porovnávaných zemí se nejstabilnějším politickým zastoupením žen vyznačuje bezpochyby Polsko, kde se podíl žen v Sejmu pohyboval okolo 20 % jak před rokem 1989, tak i po něm. Ženy zastoupené ve slovenské Národní radě představují ze všech zkoumaných zemí nejmenší podíl, což z institucionálního hlediska zapříčiňuje absence relevantní parlamentní strany, která by si stanovila stranickou kvótu. Proces contagion se nemůže rozvinout, což lze stanovit jako platný závěr i pro Českou republiku, kde Strana zelených zdaleka nemá tak silnou pozici jako v sousední SRN a Rakousku.

V kapitole, v níž byl za užití metod synchronního a diachronního srovnání analýze podroben dopad institucionálního nastavení a chování politických stran na míru zastoupení žen na úrovni parlamentních, krajských a komunálních voleb v ČR od roku 1994 do roku 2012, bylo v rámci nastavení volebních systémů vyzorováno hned několik tendencí. Zaprvé, ženy ve většinové volbě do Senátu nikdy nepřesáhly 20% podíl kandidátů, přičemž v poměrných volbách naopak nikdy pod 20% hranici ženy neklesly. Zadruhé, podíl kandidátek v poměrných volbách je vždy minimálně o pět procentních bodů nižší než následný podíl zvolených poslankyň a zastupitelek, zatímco podíl kandidátek ve volbách do Senátu je z tohoto hlediska kolísavý (již pětkrát z celkem devíti případů dokonce podíl zvolených senátorek převýšil podíl kandidátek). Zatřetí, podíl zvolených žen se v případě poměrných voleb zvyšuje (s výjimkou voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006), kdežto v případě většinových voleb do Senátu je podíl zvolených žen kolísavý. Za další, nejstabilnější pozitivní vývoj směřující k vyrovnanému zastoupení žen a mužů je možné sledovat u komunálních voleb, kde se každé čtyři roky podíl žen zvyšuje zhruba o dva procentní body jak v případě kandidátek, tak v případě následně zvolených zastupitelek. V neposlední řadě, při synchronním srovnání voleb do Poslanecké sněmovny PČR a krajských zastupitelstev vyplývá, že vyšší mírou zastoupení žen v těchto dvou typech orgánů se vyznačuje Poslanecká sněmovna, což vyvrací stanovenou hypotézu H2: „*S rostoucí úrovní (samo)správy klesá podíl zvolených žen.*“

Trvalým problémem však zůstává politická podrepräsentace žen, neboť ženy během existence samostatné ČR nedosáhly na 30% kritickou hranici politické repräsentace ani na jedné ze zkoumaných úrovní správy a samosprávy. Pokud však bude pokračovat dosavadní trend na úrovni komunálních voleb, v roce 2018 by mohla být 30% hranice zastupitelek pokořena, a to i bez zavedení kvót.

V posledních proběhnuvších volbách do městských a obecních zastupitelstev v roce 2010 ženy-kandidátky poprvé onu 30% hranici překročily. Jaký podíl představují ženy na kandidátních listinách, není v případě ČR až tak důsledkem volebních systémů, nýbrž chováním politických stran a hnutí, které kandidátní listiny sestavují. V českém politickém prostředí totiž není zřejmý významný rozdíl z hlediska srovnání dopadu poměrných a většinových systémů na míru politické repräsentace žen. Zejména pokud si všimneme vývoje podílu senátorek a krajských zastupitelek, tak získaná data vyvracejí na případu ČR neblahý dopad většinového volebního systému na vyšší zastoupení žen, protože v případě poměrného volebního systému, jehož je využíváno k volbám do krajských zastupitelstev, je míra politické repräsentace žen spíše nižší než v Senátu (nejzřetelněji je to vidět od roku 2006). Pravdou ale zůstává, že pokud bude křivka znázorňující podíl poslankyň a krajských zastupitelek nadále stoupat, potvrdí senátní volby obecně platný nepříznivý dopad na politickou repräsentaci žen, i když v současnosti tomu tak není.

Při hledání odpovědi na otázku, jak se české politické strany v návaznosti na zvýšení politické repräsentace žen chovají, můžeme konstatovat následující závěry. Ze zkoumaných stran žádná neuplatňuje povinnou stranickou kvótu pro umístování žen na kandidátní listiny. KSČM nicméně v roce 2005 přijala doporučení, že do každého třetího místa na kandidátní listině by měla být umístěna jedna žena a do pátého dvě ženy. Zmiňované doporučení sice nenaplnila, ale nárůst podílu žen na kandidátních listinách mezi volbami 2004 a 2005 je evidentní zejména v případě krajských voleb 2004 a 2008. Umístění žen na volitelná místa kandidátních listin se odrazilo i na jejich vyšší míře zvolení, což se potvrdilo i zatím v posledních volbách na podzim 2012.

Podíl žen v členských základnách všech čtyř stran převyšuje podíl žen, které strany dosadí na kandidátní listinu. Poptávka po ženách ve společnosti je, nabídka žen podílet se na politickém rozhodování také, což dokazují sociologické výzkumy, provedené na území ČR. Ale z míry zvolených žen vyplývá, že politické strany nezohledňují ani nabídku, ani poptávku. Nejznačnější je míra podrepräsentace žen v případě KDU-ČSL, a to na všech porovnávaných volebních úrovních.

Závěr, že při zajišťování politické reprezentace žen hrají politické strany důležitější roli než volební systém, podporuje i fakt, že od voleb v roce 2002 se nově poslanci nevolí v osmi volebních obvodech, ale ve 14. Zvýšení počtu volebních obvodů z osmi na 14 vedlo ke zmenšení jejich velikosti, neboť počet 200 mandátů zůstal zachován. Podle vlivu proměnné *volební systémy* bychom tedy měli od voleb 2002 pozorovat úbytek zvolených poslankyň za předpokladu, že byly na kandidátní listině umístěny jako obvykle níže. Trend je však opačný. Bylo to právě v roce 2002, kdy poprvé počet poslankyň překonal hranici 30 žen. Také v následujících dvou parlamentních volbách se nad 15% hranicí z 90. let udržel.

Senátní volby, probíhající na většinovém principu, poukazují v případě KSČM na značný rozdíl oproti míře politické reprezentace žen, jež je naplňována poměrnými volbami. Zbylé tři politické strany ČSSD, KDU-ČSL a ODS tak velký rozdíl mezi podílem zastoupení žen v Senátu a poměrně volenými Poslaneckou sněmovnou a krajskými úřady nevykazují. Zajímavé je, že v rámci KSČM přímo volenou institucí s nejvyšší mírou zastoupení žen je Poslanecká sněmovna. To neplatí u žádné z ostatních stran. Ty totiž splňují předpoklad, že nejvyšší podíl žen je na komunální úrovni. Obecně se ale u těchto čtyř politických stran lze shodnout na tom, že do senátních voleb všechny vysílají nejmenší podíl žen ze svých řad. Když pak v poměrných volbách strany postaví ženy na kandidátní listinu, zpravidla na volitelná místa dosadí spíše muže. Jedinou výjimkou je chování KSČM před volbami do Poslanecké sněmovny, neboť v jejím případě podíl zvolených žen zcela jasně převyšuje podíl komunistických kandidátek.

Hypotéza H3: „*Čím více vlevo se na levo-pravé škále politická strana nachází, tím kladněji se staví k zajišťování vyššího počtu žen v přímo volených orgánech státní správy a krajské a komunální samosprávy.*“ je na úrovni senátních voleb vyvrácena, neboť ze vzorku čtyř porovnávaných stran nejpravicejší strana ODS nominovala z celkového počtu kandidátů do Senátu PČR 13,2 % žen, což je za nejlevicovější KSČM (16,2 %) druhá nejvyšší hodnota. Až za KSČM a ODS se nachází 3. ČSSD (12,0%) a 4. KDU-ČSL (11,0%). Ve sněmovních volbách, stejně jako ve volbách krajských, je tato hypotéza platná. V případě komunálních voleb však ne, neboť nejnížší podíl žen v rámci stran zde zastávají kandidátky/zastupitelky za KSČM, naopak nejvyšší středo-pravicová KDU-ČSL.

Cílem práce byla analýza dat v oblasti paritní reprezentace obou pohlaví v českém politickém prostředí v návaznosti na aplikování konceptu politické

reprezentace Hanny Pitkin a konceptu kritické hranice Rosabeth Moss Kanter. Analýza byla provedena pouze z institucionálního hlediska, na jehož základě lze dojít k závěru, že dosažení kritické hranice může být splněno pouze na základě institucionálního nastavení. V případě naplňování politické reprezentace však musejí být brány v úvahu navíc politická kultura a socioekonomické faktory. Limity práce spočívají právě v absenci rovin socioekonomických proměnných a vlivu politické kultury, které spolu s institucionálními proměnnými vysvětlují příčiny dosažené míry politické reprezentace žen. Aplikace chybějících dvou rovin proměnných je příhodným námětem pro diplomovou práci, tak jako zhodnocení závěrů a tendencí po volebním roce 2014, jenž bude pro ČR rokem voleb do Poslanecké sněmovny PČR, městských a obecních zastupitelstev, Evropského parlamentu a jedné třetiny Senátu PČR. Bude pokračovat vývoj politické reprezentace žen nastoleným trendem? Prostor v diplomové práci by mohl být určen také analýze zastoupení žen ve vedoucích funkcích volených úřadů.

Závěry této práce se zcela neshodují se závěry práce Petry Rakušanové. Došla na případu ČR k závěru, že čím větší je volební obvod, tím více se v tomto obvodu zvyšuje šance na zvolení většího počtu žen. Poté, co se na území ČR od roku 2002 konají sněmovní volby ve 14 volebních obvodech oproti předešlým osmi, ale tento závěr nelze považovat za bezvýhradně aplikovatelný na případ ČR. Ne, že by šlo o protichůdnou tendenci, ale rozhodně je na místě zmínit, že v roce 2006, kdy P. Rakušanová práci napsala, nebylo možné vypořádat jednoznačný trend plynoucí z více po sobě jdoucích voleb, jak bylo učiněno v naší analýze. To je rovněž důvod, proč nebyly v práci rozboru podrobeny volby do Evropského parlamentu. V dějinách ČR se konaly v letech 2004 a 2009 a vypořádaní tendencí pouze ze dvou voleb by mohlo být ve volbách 2014 zcela popřeno. Navíc uvažme, že se jedná o poměrný volební systém, ve kterém se rozděluje v rámci jediného volebního obvodu pouhých 24, respektive 22 mandátů.

Kvalitně zpracované a užitečné literatury a pramenů k politické reprezentaci žen je velké množství zejména z prostředí západních badatelů, ale analytická část práce by byla velmi těžko proveditelná bez dat, která zpracovává od svého vzniku Český statistický úřad. Data jsou velmi podrobná a skýtají detailní informace, jakými jsou jména kandidátek, umístění na kandidátní listině, věk, stranická příslušnost apod. Problémem, postihujícím vhodnost literatury či pramenů, je její aktuálnost, jak můžeme vidět na výše popsaném příkladě. Naproti tomu, čerstvě zpracované analýzy jsou uveřejňovány na webu Fóra 50 %, ale postrádají širší teoretický základ.

Prameny a literatura

Prameny

Austria. In: QuotaProject, 30. listopadu 2009,
<http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?ul=en&country=14> (29. 3. 2013)

Austria: Historical Archive of Parliamentary Election Results. In: IPU, 28. září 2012,
http://www.ipu.org/parline-e/reports/2017_arc.htm (29. 3. 2013)

Austria: Last Elections. In: IPU, 28. září 2012,
http://www.ipu.org/parline-e/reports/2017_E.htm (29. 3. 2013)

BRIESTENSKÁ, Vladimíra – ŠPRINCOVÁ, Veronika: *Analýza zastoupení žen na kandidátních listinách pro volby do zastupitelstev krajů 2012*. Fórum 50 %, http://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/analyza_kraje_2012.pdf (11. 3. 2013)

Czech Republic. In: QuotaProject, 8. července 2010,
<http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?country=60> (20. 3. 2013)

Czech Republic: Historical Archive of Parliamentary Election Results. In: IPU, 10. prosince 2012, http://www.ipu.org/parline-e/reports/2083_arc.htm (24. 3. 2013)

Czech Republic: Last Elections. In: IPU, 10. prosince 2012,
http://www.ipu.org/parline-e/reports/2083_E.htm (30. 3. 2013)

Genderový balíček. In: Gender Studies, leden 2005,
http://www.feminismus.cz/download/GB_politika.pdf (3. 4. 2013)

Germany. In: QuotaProject, 30. listopadu 2009,
<http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?ul=en&country=61> (29. 3. 2013)

Germany: Historical Archive of Parliamentary Election Results. In: IPU, 1. února 2013,
http://www.ipu.org/parline-e/reports/2121_arc.htm (24. 3. 2013)

JANEBOVÁ, Radka: *Volba „povinné ženy“ ukazuje, že ČSSD ženy využívá a nebere je vážně*. In: Britské listy, 18. března 2013, <http://www.blisty.cz/art/67891.html> (1. 4. 2013)

Informace o způsobu hlasování ve volbách do zastupitelstev krajů v roce 2012. In: Ministerstvo vnitra ČR, 28. srpna 2012,
<http://www.mvcr.cz/clanek/volby-volby-do-zastupitelstev-kraju.aspx> (3. 4. 2013)

KÁRNÍKOVÁ, Anna: *Kvóty pro počet žen v politice můžou sloužit jako impuls pro další změny*. In: Euractiv, 28. prosince 2012,
<http://www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/anna-karnikova-kvota-pro-pocet-zen-v-politice-muze-slouzit-jako-impuls-pro-dalsi-zmeny-010500> (30. 3. 2013)

KLIMENTOVÁ, Monika: *Většinový volební systém ukázal, co umí: senát bude i nadále spíše pánským klubem*. In: Fórum 50 %, 19. září 2006,
<http://padesatprocent.cz/cz/zeny-v-politice/senat/monika-klimentova-vetsinovy-volebni-system-ukazal-co-umi-senat-bude-i-nadale-spise-panskym-klubem> (14. 4. 2013)

Koalice za vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice. In: Fórum 50 %, <http://padesatprocent.cz/cz/nase-aktivity/koalice-za-vyrovnane-zastoupeni-zen-a-muzu-v-politice> (3. 4. 2013)

KOHOUT, Pavel: *Kandidátky otevřené a uzavřené*. In: Úsvit, 2. prosince 2012,
<http://www.novaustava.cz/clanky/kandidatky-otevrene-a-uzavrene> (4. 4. 2013)

Komunisté si žen váží. In: KSČM, 20. června 2008,
<http://www.kscm.cz/z-medii/38705/komuniste-si-zen-vazi?preview=archiv> (6. 4. 2013)

Les élections en 2012 montrent que les quotas restent la clé d'une plus forte participation des femmes à la vie politique. In: IPU, 5. března 2013,
<http://www.ipu.org/press-f/pressrelease20130305.htm> (11. 3. 2013)

Official Result for the 2009 Bundestag Election. In: Deutscher Bundestag, 10. října 2009, http://www.bundestag.de/htdocs_e/bundestag/elections/results/index.html (29. 3. 2013)

Poland. In: QuotaProject, 9. května 2011,
<http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?ul=en&country=179> (30. 3. 2013)

Poland: Historical Archive of Parliamentary Election Results. In: IPU, 18. února 2012,
http://www.ipu.org/parline-e/reports/2255_arc.htm (24. 3. 2013)

Poland: Last Elections. In: IPU, 18. ledna 2012,
http://www.ipu.org/parline-e/reports/2255_E.htm (30. 3. 2013)

Program pro ženy. In: Strana zelených, 7. března,
<http://www.zeleni.cz/program-strany-zelenych-pro/zeny/> (30. 3. 2013)

RAKUŠANOVÁ, Petra: *Česká politika: Ženy v labyrintu mužů?* In: Fórum 50 %, 2006,
www.padesatprocent.cz (6. 4. 2013)

Slovakia. In: QuotaProject, 11. března 2013,
<http://www.quotaproject.org/uid/countryview.cfm?ul=en&country=202> (30. 3. 2013)

Slovakia: *Last Elections*. In: IPU, 28. listopadu 2012,
http://www.ipu.org/parline-e/reports/2285_E.htm (30. 3. 2013)

SOUČKOVÁ, Ema: *Postavení žen ve společnosti a politice*. In: Literární noviny, 22. července 2011, <http://www.literarky.cz/domov/spolecnost/4979-postaveni-en-ve-spolenosti-a-politice> (31. 3. 2013)

Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod. Ostrava, Aries 1993, 111 s.

VÁLKOVÁ, Hana: *Strany přicházejí o členy, nejvíce uteklo Věcem veřejným a ODS*. In: IDNES, 5. května 2012,
http://zpravy.idnes.cz/politickym-stranam-utikaji-clenove-nejvic-vecem-verejnym-a-ods-pv9-/domaci.aspx?c=A120504_185856_domaci_hv (6. 4. 2013)

Literatura

CABADA, Ladislav – VODIČKA, Karel: *Politický systém České republiky*. Praha, Portál 2007, 374 s.

CALLIGAN, Yvonne – CLAVERO, Sara: *Prospects for Women's Legislative Representation in Postsocialist Europe: The Views of Female Politicians*. *Gender and Society*, 22, 2008, č. 2, s. 149-171. (<http://www.jstor.org/>)

CAUL, Miki: *Political Parties and the Adoption of Candidate Gender Quotas: A Cross-National Analysis*. *The Journal of Politics*, 63, 2001, č. 4, s. 1214-1229. (<http://www.jstor.org/>)

DAHLERUP, Drude: *Increasing Women's Political Representation: New Trends in Gender Quotas*. In: BALLINGTON, Julie – KARAM, Azza (Eds.): *Women in Parliament. Beyond Numbers*. Stockholm, IDEA 2005, s. 141-153.

DOBEŠ, Jan – JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, Lidové noviny 2007, 570 s.

HAVELKOVÁ, Hana: *Jako v loterii: politická reprezentace žen v ČR po roce 1989*. In: HAŠKOVÁ, Hana – KRÍŽKOVÁ, Alena – LINKOVÁ, Marcela (Eds.): *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha, Sociologický ústav Akademie věd ČR 2006, s. 25-42.

HUGHES, Melanie – KUNOVICH, Sheri – PAXTON, Pamela: *Gender in Politics*. Annual Review of Sociology, 33, 2007, č. 1, s. 263-284. (<http://www.jstor.org/>)

GABER, Milica: *Overview of Quota Systems in the Region of Central and Eastern Europe*. In: BALLINGTON, Julie – BINDA, Francesca (Eds.): *The Implementation of Quotas: European Experiences. Quota Report Series*. Budapešť, IDEA 2005, s. 24-31.

GELNAROVÁ, Jitka: *Reprezentace žen v politice z pohledu politické teorie aneb „Co všechno znamená, když se řekne, že ženy jsou v politice podreprezentovány?“*. Acta Politologica, 2, 2010, č. 2, s. 120-135. (<http://www.acpo.cz/>)

GERLOCH, Aleš – HŘEBEJK, Jiří – ZOUBEK, Vladimír: *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha, Prospektrum 1994, 240 s.

JACHANOVÁ, Alexandra a kol.: *Postoje veřejnosti se mění, reálná situace nikoliv: aktivity na podporu vyššího zastoupení žen v politice*. In: SOKAČOVÁ, Linda (Ed.): *Gender a demokracie: 1989-2009*. Praha, Gender Studies 2009, s. 54-72.

KRÓLICZEK, Karolina: *The Feminist Way Forward Gender Quota Policy in Poland*. Diplomová práce 2012, 63 s.
(http://www.academia.edu/2601660/Feminist_Way_Forward_Gender_Quota_Policy_in_Poland)

KŘÍŽKOVÁ, Alena – PAVLICA, Karel: *Management genderových vztahů. Postavení žen a mužů v organizaci*. Praha, Management Press 2004, 155 s.

KUNOVICH, Sheri: *The Representation of Polish and Czech Women in National Politics: Predicting Electoral List*. Comparative Politics, 35, 2003, č. 3, s. 273-291.
(<http://www.jstor.org/>)

LAMBERT, Priscilla – SCRIBNER, Druscilla: *A Politics of Difference versus a Politics of Equality: Do Constitutions Matter?* Comparative Politics, 41, 2009, č. 3, s. 337-357.
(<http://www.jstor.org/>)

LOVENDUSKI, Joni – NORRIS, Pippa: *Women Candidates for Parliament: Transforming the Agenda?* British Journal of Political Science, 19, 1989, č. 1, s. 106-115. (<http://www.jstor.org/>)

MATĚJŮ, Petr – VLACHOVÁ, Klára: *Role politicky relevantních hodnot ve volebním rozhodování v České republice*. Sociologický časopis, 34, 1998, č. 2, s. 171-193.
(<http://sreview.soc.cas.cz>)

MATLAND, Richard: *Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems*. In: BALLINGTON, Julie – KARAM, Azza (Eds.): *Women in Parliament: Beyond numbers*. Stockholm, IDEA 2005, s. 93-140.

MATLAND, Richard – MONTGOMERY, Kathleen: *Recruiting Women to National Legislatures: A General Framework with Applications to Post-Communist Democracies*. In: MATLAND, Richard – MONTGOMERY, Kathleen (Eds.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford, Oxford University Press 2003, s. 19-42.

MATLAND, Richard – STUHLAR, Donley: *The Contagion of Women Candidates in Single-Member District and Proportional Representation Electoral Systems: Canada and Norway*. *Journal of Politics*, 58, 1996, č. 3, s. 707-733. (<http://www.jstor.org/>)

MILLARD, Frances: *Elections, Parties, and Representation in Post-Communist Europe*. Basingstoke, Palgrave Macmillan 2004, 350 s.

MORKES, Jan: *Analýza preferenčního hlasování ve volbách do PS PČR*. *European Electoral Studies*, 3, 2008, č. 1, s. 1-33.
(http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/005/EVS_3_1.pdf)

PITKIN, Hanna: *The Concept of Political Representation*. Berkeley, University of California Press 1972, 323 s.

SARTORI, Giovanni: *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha, Sociologické nakladatelství 2011, 238 s.

SAXONBERG, Steven: *Czech Parties Prefer Male Candidates to Female Votes*. In: MATLAND, Richard – MONTGOMERY, Kathleen (Eds.): *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford, Oxford University Press 2003, s. 245-266.

SIEMIENSKA, Renata: *Gender Party Quotas in Poland*. Budapešť, IDEA 2004, 8 s.

ŠEDO, Jakub: *Možnosti volebního inženýrství v ČR v kontextu voleb do Poslanecké sněmovny 2010*. In: BALÍK, Stanislav a kol. (Eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2010, s. 235-262.

TREMBLAY, Manon: *Introduction*. In: TREMBLAY, Manon (Ed.): *Women and Legislative Representation. Electoral Systems, Political Parties, and Sex Quotas*. Basingstoke, Palgrave Macmillan 2008, s. 27-47.

VODA, Petr: *Efekt kandidáta*. In: BALÍK, Stanislav a kol. (Eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2010, s. 185-207.

VRÁBLÍKOVÁ, Kateřina: *Vliv volebních systémů na politickou reprezentaci žen v postkomunistických zemích*. *European Electoral Studies*, 2, 2007, č. 2, s. 164-179.
(http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/004/EVS_02_02_2.pdf)

WAGNEROVÁ, Alena: *Co přinesl a co nepřinesl českým ženám socialistický model rovnoprávnosti – aneb nejen jesle a traktoristky*. In: SOKAČOVÁ, Linda (Ed.): *Gender a demokracie: 1989-2009*. Praha, Gender Studies 2009, s. 11-19.

Abstrakt

Hlavním předmětem zkoumání této bakalářské diplomové práce je vývoj zastoupení žen v polistopadové éře na parlamentní úrovni, tj. v dolní i horní komoře Parlamentu České republiky jak v mezinárodním srovnání středoevropského prostoru, tak na úrovních krajské a komunální samosprávy.

Práce analyzuje příčiny dosahované míry zastoupení žen v české politice v rovině institucionálního nastavení. Jako závisle proměnná k účelům analytické části práce slouží *podíl žen v české politice* a nezávisle proměnnými jsou *volební systémy, volební genderové kvóty a politické strany*.

Pro tuto případovou studii byl zvolen empiricko-analytický přístup. V analytické části, zabývající se vývojem politické reprezentace žen v České republice, bylo navíc užito také synchronního a diachronního srovnání a analýzy kvantitativních dat.

Hlavní stanovená hypotéza ve znění: „*Český politický systém v institucionální rovině klade bariéry pro zvýšení podílu reprezentace žen, a proto není v přímo volených orgánech na všech úrovních (samo)správy dosaženo vyváženého zastoupení mužů a žen.*“ byla potvrzena. Na prvním místě za nízkou míru politické reprezentace mohou politické strany, což je podtrženo absencí kvót na jakékoli úrovni.

Cílem práce bylo podrobit analýze data v oblasti rovnovážné reprezentace obou pohlaví v českém politickém prostředí v návaznosti na aplikování konceptu politické reprezentace Hanny Pitkin a konceptu kritické hranice Rosabeth Moss Kanter. Analýza byla provedena pouze z institucionálního hlediska, na jehož základě lze dojít k závěru, že dosažení kritické hranice může být splněno pouze na základě institucionálního nastavení. V případě naplňování politické reprezentace však musí být brány v úvahu také politická kultura a socioekonomické faktory, které v této práci rozboru podrobeny nebyly.

Klíčová slova: český politický systém, politická reprezentace žen, institucionální nastavení, volební genderové kvóty, volební systémy, politické strany, contagion, gatekeepers

Abstract

This bachelor thesis presents an analysis of women representation in the Czech political milieu since the breakdown of communism at statewide decision-making level, i.e. in both parliamentary chambers as in an international comparison within Central European space, so at levels of regional and municipal self-government.

The thesis analyses the causes of achieved rate of Czech women's political representation from the institutional point of view, so the dependent variable is *proportion of women in Czech political milieu*, the independent variables are *electoral systems*, *electoral gender quotas* and *political parties*.

Choosing empirical-analytical inquiry has seemed to be the most suitable method for purpose of this case study. In the analytical part, researching a development of women's political representation in the Czech Republic, methods of synchronic and diachronic comparison and data analysis were used.

The main given hypothesis that *Czech political system from the institutional point of view is characterized by placing unfavourable conditions for increasing women's representation proportion, that is why no balanced proportion of men and women is achieved at all levels of decision-making bodies* has been confirmed. Particularly, it is political parties' fault and it is even emphasized with an absence of any type of quotas.

The goal of the thesis has been the analysis in a field of gender-balanced representation in the Czech political milieu with application of Hanna Pitkin's *Concept of Political Representation* and Rosabeth Moss Kanter's *Concept of Critical Mass* on it. The analysis was accomplished entirely from the institutional point of view. Due to this point of view it can be summarized that achievement of critical mass might be done just on the basis of institutional settings. But as for the achievement of political representation the political culture and socioeconomic factors must be taken into consideration as well, not just institutional settings.

Keywords: Czech political system, women's political representation, institutional settings, electoral gender quotas, electoral systems, political parties, contagion, gatekeepers